

PAGINI LITERARE

APARE DE DOUĂ ORI PE LUNĂ SUB ÎNGRIJIREA UNUI COMITET.

ABONAMENTUL: PE UN AN 20 COR.
PE 1/2 AN 10 COR.

PENTRU ROMÂNIA ȘI STRĂINĂTATE:
PE UN AN 24 COR.
PE 1/2 AN 12 COR.

REDACTOR:

VICTOR STANCIU.

REDACȚIA: ARAD, STRADA TELEKY
NUMĂRUL 27—28.

ADMINISTRAȚIA: „PAGINI LITERARE”
ARAD, STRADA ZRI-
NYI NUMĂRUL 1A.

Scrisoarea Mariei.

„N'ai murit, n'ai murit, n'ai murit! Vestea dela tine, știrea că trăești, — fulgerul vieții — m'a aflat dragă Andrei, pe marginea mormântului. Acum sunt însă iarăș tare, iată pot fi din nou condeiu în mână și-ți scriu te grafiat de azi e săptămâna, de când primit corespondența, de când inima mea în cepu din nou să bată, — ș'acum soare lungă, drag sufletul meu. N'am putut pân'acum și chiar azi, deși mă mi-e ușor să-ți scriu. Nu-mi ci-mi tremură încă prea tare sufletul. Visez me-reu și trebuie să mă desfac cu farmecul ce mă învălue din toate giulgiul aromat în care înfășurată îmi pare că plutesc pe liniștite ape arginții.

Îți mulțumesc, îți mulțumesc, viața mea! Îți mulțumesc că trăiești, că ești sănătos și că vei veni! Cât te-am chemat, cât te-am dorit, cât te-am așteptat! Inima-mi spunea că nu ești mort, dar semnele, vai toate semnele erau împotriva simțirii mele. Un an și jumătate, de când n'am mai avut nici o știre dela tine, a bătut în sufletul meu cu fiecare zi, cu fiecare ceas, cu fiecare clipă a lui, ca cu niște reci și pustiitoare aripi de erivă, cercând să-l înghete cu frig și cu spaimă. Cum s'au adunat toate semnele împotriva noastră! Camarazii tăi de arme, părinții tăi, părinții mei, prietini și cunoscuți, mărturisiau aceeaș convingere: Andrei s'a prăpădit. Și de priviam cerul deasupra, mut, sclipind rece din cuiele lui boltite, de argint, ori de priviam pământul împodobit cu tristețe și tăcere, auziam aceeaș voce înecată

în suspin: da, da, Andrei nu mai este. Cine ne-a făcut dușmană toată lumea? Cine avea folos sau putea avea bucurie, dacă s'ar fi coborât. În ea rămase vecinic un picur cald care biruia scoarța de ghiată, ce voia să o învalue. „Va veni” îmi spunea biata inimă, „va veni eu simt că n'a murit”. Și iată, inima avu dreptate. Tu n'ai murit!

Știam eu că piedeci grele trebuie să-ți stea în drum, dacă nu-mi mai puteai da nici un semn de viață! De câteori am plâns că nu-ți pot ajuta, de câteori am scris în ziarul meu: „Arză-te focul Siberie, țară de ghiată”. Vezi, bănuiam eu că ești în așa depărtări mari! Nu vreau să mă gândesc, nu vreau să-mi amintesc cuvintele din scrisoarea ta: „Ă suta oară îți trimit acuma veste”. Nu, nu! E prea grozav să știu! Suferințele au fost prea mari, decât să le pot uita, și când mă gândesc c'ar fi fost deajuns un șir dela tine pentru ale risipi ca pe niște paseri negre, răpitoare... Căci, vai, iubitul meu, deși o speranță mă ținea în lume, deși aceea nu s'a stins niciodată de tot, totuș am suferit îngrozitor. Căci ce înseamnă o lumină în mijlocul unei nopți întunecate?

Îți scriu de suferințe pentru că să te pregătesc pentru întâlnirea noastră, dacă va fi să vii curând. Doamne, mi-e și rușine par'că să-ți scriu cum m'am schimbat! Și cât mi de grozav, că nici nu mă vei mai recunoaște! Am slăbit, Andrei, sunt numai umbră, mâinile mele-s ca de ceară, obrazii mei de var, și trupul meu e numai schelet. Numai ochii negrii-mi ard în

friguri și buzele-mi sunt roșii. Doamne Dumnezeu, par'c'aș vrea să nu vii curând, să am vreme să-mi mai revin în fire, să mai mă întrez. Nebună sunt că-ți scriu așa! Fără tine, fără îmbrățișarea ta cât mai îngrabă niciodată nu voiu mai străluci de tinerețe, ci voi scădea tot mai mult din putere, până voiu apune în mormânt. Vino, deci! Tu mă vei recunoaște și mă vei strânge la pieptul tău voinic așa săracă de frumusețele trupești cum sunt acum! Și vei simți atunci că'n mine bate aceeași inimă bogată, acelaș suflet vrednic de iubire. Vai, îți spun mai mult: dacă mi-s'au împușinat frumusețile trupești au crescut cele sufletești, căci m'am obișnuit să te iubesc cu iubirea din pragul morții.

Vezi că iar visez! Te chem, deși nu poți veni când ai voi, deși știu că tu ai fi venit la cea dintâi chemare dacă ai fi putut. În robie grea și depărtată tu suspini când îți vezi neputința și aștepti să treacă grelele veacuri ce-s elipele robiei tale. Nu desnădăjdui, iubite! Eu sunt fericită că te știu în viață, simt deliciul necunoscute pământurilor, așteptându-te, suflet drag și sfânt, izbăvitorul meu.

Izbăvitorul meu ești tu, căci fără credința că trăești aș fi murit de mult. Nu știu fi-vă cu puțință, dar odată cu serisoarea aceasta îți las trimitte și caețelul meu în care mi-am vărsat toată nădejdea și temerile mele de când ne-am despărțit și până azi. Nu știu, permite-va cenzura rusească să ajungă acest sol sfios al sbuciumului sufletului meu, până la tine! Ți-ar trece mai ușor vremea cetindu-l și robia ți-ar fi, poate, mai puțin amară. Mi-ar părea bine să fie cu puțință: nu m-aș mai teme atunci de clipa întâlnirii, nu m-aș mai teme c'am rămas săracă de frumuseți. Tu m-ai iubi mult-mulț, de-acolo de departe și când ai veni ai aduce cu tine aceeaș iubire și n'ai mai vedea că m'am făcut urâtă. Nu e mare caețul, dar totuș mă tem, că nu ți-l voiu putea trimite. Am cetit mereu, că prinșonierilor nu se pot trimite decât scurte cărți postale.

...Vezi cât de slabe și superstițioase sunt noi femeile. Gândindu-mă, că pentru-ce aș dori atât de mult, să-ți trimit ziarul meu, m-

fulgerat de-odată un gând de spaimă: presimți că voiu muri până nu vine el.

Ce neghiobie! Să mor acum când știu că tu trăești și te gândești la mine, când știu că singura scrisoare ce-am primit-o e a suta dela tine, când știu, că sufletul tău a stat adeseori lângă mine! Nu, nu voi muri, dragă Andrei. Dar aș vrea să citești însemnările mele...

Ele pornesc dintr'un suflet frumos, așa cum îl ști tu, cum l-ai adorat tu totdeauna; citind șirele acele încălcite pe mine, cea de acum, nu mă vei vedea, ci pe copila senină deodată, tinără și limpede ca primăvara. Și cine știe, bun e Dumnezeu, până vei veni poate tot o să mă schimb și eu cea de acum.

Și să-ți spun drept, am și o ambiție. Îmi pare, că am pus în caețul meu fărimituri sufletești cu un fel de artă... Mi-ar părea bine, să descoperi, că am talent, că frumusețele mele sufletești s'au adaus cu una. Mi-ar părea bine să am un suflet mare și adânc, să am și eu cu ce te cinști, când tu mă vei onora cu brațul tău puternic, în caz că tinereța mea n'o să mai revină!...

Vai, ce copilă sunt și ce prostii stau să-ți scriu! Iartă-mă Andrei! Eu simt de-acum întorcându-se tinereța și puterea în trupul meu și fi sigur, că mă vei afla mai frumoasă decât la despărțire. Sunt fericită acum știindu-te în viață, așteptându-te. De-acum raza soarelui îmi va lumina și mie și mă va încălzi, mireasma florilor mă va îmbăta și pe mine, ceriul îmi va zimbi și pământul..."

Serisoarea aceasta neisprăvită am aflat-o într'o carte în casa unui prieten la care mă dușesem să-l văd în durerea lui nemărginită, pierzându-și pe singura sa copilă. Am citit-o fără ca el să observe ceva. Părea chiar că-i face bine tăcerea din casă, faptul că pe-un restimp, s'a oprit conversația dintre noi. În aceeaș carte și la acelaș loc era o corespondență din Rusia, a cărei scrisoare o cunoscui îndată. Era dela un tinăr sublocotenent în rezervă, băiat cu înalte și distinse calități, cu care adeseori am stat de vorbă înainte de războiu. Îmi păru că pricep acum taina, ce învăluia moartea re-

pentină a Mariei, — fata sărmanului prietin.
Scrisoarea ei însă n'am mai văzut-o păn'acum.

— „Ea a scris-o?“ îl întrebai.

El înclină din cap.

— „Ă murit scriindu-o“, zise prietenul încet, cu glasul stîns. „Un atac de inimă a completat ce nu i-a mai fost dat ei să scrie despre pămînt. Caetul de care pomenește e aici“.

Achile.

prof. Wilh. Wandschneider.

Era o literă mărunță și chinuită. Se vedea bine că mâna, ce purtase condeiul, era neputincioasă, și că scrisoarea se încheagă numai pe lângă cele mai mari sforțări.

El se sculă cu greu, ca dintr'o înțepenire, și dintr'o carte cu scoarțe albastre îmi dădu un caețel, din care se desfăcea discret mireasmă de violele veștede. Era scris pe toate cele putru-

zei de fețe cu aceeași literă măruntă, care, cu cât întorceam foile, era tot mai chinută și mai puțin legibilă.

— „În fiecare zi scria câte ceva în el”, zise prietenul. Inima-i, slăbia din zi în zi, puterile-i scădeau, însă ea spunea, că scriind aici simte cea mai adâncă ușurare. A fost o tragedie! Așa iubire să nu mai dea Dumnezeu! Și decând a murit mă gândesc mereu: să fie fericirea mai grea de suportat pentru un bolnav decât durerea și suferința?”

Multă vreme n'a mai spus un singur cuvânt. Începui să citesc în caet și mă convinsci numai decât, nu era un ziar obicinuit, că era un poem împărțit în capitole, o încercare poetică mai mult decât o notare simplă de evenimente și sentimente, care ar fi păcat să rămână închis în cartea cu scoarțe albastre.

— „Imi dai voie să le iau cu mine?” îi întrebai la despărțire.

El ridică din umeri.

— „Și, dacă voiu afla cu ce le tipăresc, atât scrisoarea cât și caetul?”

El înalță din nou din umeri, părând că nu mai pricepe nimic.

Le-am luat cu mine, și după ce am tipărit acum scrisoarea, cred că în curând voi isprăvi cu transcrierea caetului, pe care îl voi da asemenea în coloanele acestei reviste.

I. Agărbiceanu.

Cântec.

Și-s pline pădurile iară
De cântec și calde culori,
E soare și farmec pe-afură
Și fluturi de aur pe flori.

Și fluturii zboară ș'aruncă
Polenuri de-argint pe pământ;
Și eu mă trezesc că-s în luncă;
Alerg fără țintă și cânt,

Tot cântec ce-mi înviară
Din mândrele zile de-atunci, —
In suflet când fu primăvară
Cum azi primăvară-i pe luni.

T. Murășanu.

In agonie.

După ce atacul se frânse și ai noștri căpătară ordin de refragare, cozacii porniră ca o vijelie în urmărirea companiilor noastre. Prin potopul de ropote al copitelor, prin vuetul ce se înălța spre cer în noaptea instelată, fără lună, trecea un șuer aspru, ciudat, un vânt nou: cântau coamele și fuiorul lung din coadele fugarilor de pe Don. După câteva clipe prăpădul cobori după o mulțime de deal, dar o repede descărcare de puști și mitraliere îi întoarse numai decât înapoi. Bărboșii, piliți pe cai, trecură ca o săgeată peste același însângerat câmp de luptă din fața tranșeeilor rușești. Caii fără stăpân acum fugeau în rând cu ceilalți, ca și când ar fi legați de ei, alții însălbătăciți o luară razna și periră repede în noaptea ca niște năluci.

Atacul nostru a reușit de data asta, dar nici încercarea rușilor nu fu mai norocoasă. Infanteria lor nu părăsi tranșeele, în fața cărora, de'ndată ce se potoli furtuna stărnită de cazaci, începură să se audă gemetele răniților și suspinele adânci ale celor ce muriau. Sus, nepăsătoare și reci, stelele de argint ardeau în lumina lor albă.

Vasile Precupaș își ridică cu greutate trupul cu care acoperise până acum pe fratele-său să nu-l strivească copitele cailor căzăcești. Cu o fașie de pânză începuse să-și lege rana dela picior, dar abia măsură de câteva ori și se opri, cu ochii pierduți în infimul. Legătura era prea puțină pentru rana lui; tot ce avuse mai bun folosi pentru a lega rana fratelui său mai mic. Un gând i-se puse curmeziș în cap și nu mai voia să se miște de-acolo. Iși zicea: Eu și fără legătură n'o să mor, pe când bietul Ion se duce!

Se plecă spre fața de mort a lui Ion. Suflea încet: Doamne, dac'ar ști ce să facă acum, dacă ar putea să nu-l lase să moară!

Se întâlniră de v'o jumătate de an aici pe front. Ion, fratele mai mic, era sub steag dela mobilizarea parțială, Vasile, glotaș subțiră de an, om cu copii, fu înrolat la a doua asentare. Vasile, cu rana lui, s'ar fi putut țări când s'au retras ai noștri, dar, în toiul luptei auzise un gemăt în apropiere, pe care-l cunoscuse numai decât.

Săracul Ion! De câteori îi spusese lui Vasile: „Numai tu să scapi, frate! Ai copii, ai năcazurile tale. Eu de voiu muri, atâta pagubă!”

Și acum, palid, nemișcat, zăcea pe spate sub ochii îngroziți ai lui Vasile, sub ochii nepăsători ai ceriului, cari clipeau răci în înălțimi. Gemeau și alții în jur dar Vasile nu-i vedea, nu-l auzia decât pe Ion care era mort. Se simțea înfricoșat dar îi părea că nu simte nici o durere.

— „Nu vreau să mor!” se auzi de-odată glasul stins a lui Ion. Erau înțelele cuvinte ce le spusese decând căzu grămadă. Făcu o sforțare supremă să se miște, dar nici pleoapele nu și le putu ridica.

— „Frate, nu mă lăsa să mor, nu vreau să mor!” se auzi din nou același glas stins.

Lui Vasile i-se oprise vorba'n gât, inima-i bătea tare, smâncil, rar, ca și când cu fie-care bătaie ar vrea să scape din cumpănită strămtoare a peptului.

Setea.

Ludovic Cauer

Gemete, văerări prelungi, lipete scurte se ridicau spre cer în liniștea nopții. Cum statea nemșcal, impietrit de durere, cu ochii țintă la frațele mai mic, Vasile avea o senzație ciudată, urmărind acele vaele. I-se părea că-i într-o biserică uriașe, pustie, în care nici altar, nici pereți nu se văd așa-s de departe, și din biserică asta se ridică spre cer un fum de lămâe gros, închegat din miros de sânge, închegat din geamelele răniiilor cari muriau. Vasile, la ei în sat, era cântăreț de strană. Și de-odată cu senzația aceasta care-l răcea fără să-și poată da seama pentru-ce, îi veni în minte cuvintele psalmului: „Precum se risipește fumul să se risipească, precum se topește ceara de fața focului, așa se piară păcătoșii dela fața lui Dumnezeu.” El treseri, uimit că-i pot veni în minte astfel de cuvinte îmbrăcate în melodia bisericească, uimit că pe unde-i umblă lui gândul acum, când frate-său moare. Înainte de-ași da bine seama de ceea ce se petrece cu el, un gând luminos îi trecu prin cap: „Iată, Doamne, ce fum de lămâie îți aduc oamenii acum!” Și, între văerările ce nu mai conțeneau, simți cum inima i-se strânge de-odată de-o amară durere, soră cu desnădejdea.

— „Poate nu-i aici, poate-s singur!” suspina încet Ion.

Vasile nu-l auzi, nu-l pricepu bine; se plecă înfiorat spre frate-său.

— „Ce te doare Ioane? Uite, am apă! Vrei apă?”

Cel pe care moarlea-l îmbrățișase cu toată puterea, cercă să-și ridice pleoapele dar nu reuși.

— „Tu ești Vasile? Nu-ți cunosc glasul. Dă-mi mâna!” șopti din nou Ion.

Îi luă mâna, îi luă amândouă mâinile, le pipăi, îl pipăi pe haina aspră, pe fața bărbosă, pe păr. Un zimbet ușor, ca un vis, insenină fața lui Ion.

— „Tu ești, drag fratele meu! Ești lângă mine. Tu nu m-ai părăsit. Așa-i că n'am să mor?” Supt pleoapele închise se simți mișcarea încordată a ochiului, ca și când ar vrea să privească stăruitor, să citească răspunsul din ochii fratelui.

— „Nu vei muri Ioane. Ești tânăr. Tu ai fost totdeauna tare.”

— „Dar pentru-ce nu pot vedea? Pentru-ce nu-mi pot deschide ochii? Iată, îmi pare că nu mă doare nimic, numai ochii să mi-i pot deschide!”

— „E noapte, Ioane, pentru aceea nu poți vedea nimic!” șopti Vasile neștiind ce să-i răspundă.

Surisul dispăru de pe fața lui Ion. Fața-i rămase un restimp ca de ceară, apoi brezde adânci de durere, de suferință negrăită se separă în obrazii lui liniți, prăpădiți de suflul morții. Un vaer prelung se ridică din pieptul lui zdrobit, înfrățindu-se cu celelalte cari se ridicau nepuțincoase spre cer. Câtva timp Vasile nu-și mai putu lua seama de nimic, auzi numai din nou numai aceste vae, cari îl răceau până în măduva oaselor, și cu cât îngheța de spaimă și durere îi părea că tot mai desăvârșit se intrupează o ființă nouă uriașă, grozavă, nepătrunsă și amară: nenorocirea omenească, care umple cu prezența ei câmpul de luptă, văz-

duhul, ceriul, lumea întreagă. Pe-o clipă avu senzația ea în capul lui se face o lumină uriașă, îi păru că la lumina asta pătrunde rostul vieții și al lumii întregi, îi păru că-i un zeu care înțelege toate — el care nu se ridică niciodată pân' acum în sferele înalte ale cugetării. Suspina încet și rar: „Ce nenorociți suntem noi oamenii!”

Se trezi că Ion îi pipăie din nou mâinile, că îi netește fața.

— „Aș vrea să văd pe tuțu” șopti el și surâsul de mai înainte îi juca din nou pe față. „Aș vrea să văd pe tuțu și pe măicuța”.

Lacrimi calde umplură ochii lui Vasile.

— „O să-i vezi, Ioane, zise el plecându-se cu dragoste spre frate... Te duc într'un spital, în câteva zile te faci mai bine și-apoi te vor trimite la spitalul din Sibiu.”

Ion păru că nu-l auzi. Repetă cu aceeaș voce slinsă:

— „Aș vrea să văd pe tuțu”.

— „Ai să-l vezi Ioane”.

— „Acum aș vrea să-l văd. Eu mor”.

— „Nu vei muri, Ioane. Te-am legat bine și o să te duc la spital”.

— „Știu că mor, dar asta nu face nimic, bine că ai scăpat tu, tu ai copii. Dar aș vrea să-l văd pe tuțu și pe măicuța Săraci! Și ce fluere frumoase de soc îmi făcea tuțu?”

Vasile îngheță din nou de spaimă: Ion începuse să vorbească într'aiurea. Se gândi să-l ia în brațe să plece cu el. Dar nu se putu mișca: picioarele îi înlepeniră amândouă. „Se vede căs pușcate amândouă.” Zise el. Apoi îi veni de-odată în minte că Ion nu vorbea într'aiurea: într'adevăr tatăl său îi făcea lui Ion fluire de soc când era mic. Dar, iată, el, Vasile își uitase cu totul de asta. Cum l-a putu veni lui Ion în minte?

— „Mai fă-mi un arc, tuțule că pe-asta l-am rupt. L-am prea încordat” se auzi vocea slabă a lui Ion, dar atâta dulceață copilărească era în ea încât Vasile recunoscă felul în care vorbea Ion, când era băiat.

— „Dar de Păun îți aduci aminte, bădicule? Când strechea ala nu-l mai putea opri o ciurdă de copii...”

Vasile se gândi și-și aduse aminte. Va fi fost Ion de șase ani când aveau ei boi pe Păun și pe Bodor.

Amințirile din copilărie, din viața de mai târziu, treceau repede prin mintea lui Ion, și cum toate acestea amintiri erau legate de satul lor, de casa și moșia lor, de vitele lor, Vasile își uită încetul cu încetul unde se află, i se păru că-l învăluie un aer, care poartă mireasma hotarului și a pădurilor de pe la ei, avu senzația că-i acasă. Nu mai putu pricepe pentru ce-i așa de slab glasul lui Ion, și de ce nu-și deschide ochii. Uneori numai avea lipsă de oarecare încordare ca să-și aducă aminte de lucrurile pe cari le pomenia Ion.

— „Ști când am căzut din păr? Săraca măicuța, m-a plâns ca pe un mort. Dar ai doi meri

sălbatici din fundul grădinii tot vreau să-i altuesc. Să vezi tu bădăcule, ce mere frumoase și bune o să rodească!"

Vasile se gândi: din păr căzuse Ion când fu de patru ani. De altuirea celor doi meri sălbatici însă îi vorbi Ion numai în timpul din urmă, înainte de-a izbucni războiul. El Vasile, a fost totdeauna împotriva acestei altuiri; mere bune aveau destule, mere pădurețe, pentru oțaf, numai în cei doi meri din fundul grădinii.

Își spuse și acum părerea, ca de-alătea ori pânău fost acasă.

Dar Ion nu-l auzi. Zise ca'n vis:

— „La Crăciun iar mă fac craiu“. Și începu cu glas slins melodia dela „O lroade, împărate“, dar nu-i reuși. Urmă un suspin adânc, un oftat prelung și-un restimp de lăcere. Apoi vocea celui ce muria se auzi iarăș:

— „Când voiu avea doi boi ca tine o să-i arăt eu tuțului ce ogor am să trag, ce bucate am să prăsesc în locul din Poduri!“

Era o dorință din timpul din urmă a lui Ion. Dacă se căsătorie, fatăl său avea să-i dea lui locul din Poduri, loc sărac, o peritură, dar pe care Ion se lăuda, că-l va face untos de gros, și va ridica de pe el cinci care de porumb desfăcut.

Urmă din nou un lung restimp de lăcere, în care Vasile văzu atâtea lucruri din satul lor. De dată Ion începu să șoptească repede cu vorbe frânte, abia înțelese, care spre sfârșit se contopiră într'un fel de gălgăit:

— „Trebuie să fie cald! Uite soarele în crucea amiezii. Stați, c'a sosit și sfântul prânz... Arde... Se uscă. Uite cum se topește. Doamne cât e de cald, de cald, de cald...!“ Un fuior de sânge îi lișnea pe gură, pe nas, căzu ferbinte pe mâna lui Vasile, care svâcnia ca mușcat de șarpe. Il luă în brațe și începu să alerge. Il junghiau picioarele amândouă, la fiecare pas trecea prin limbi de cuțite, dar el alergă înainte, tot înainte, cu puteri supraomenești. Trecu muchea dealului peste care se cobori vișorul cazacilor, și fugi mereu, gâfâind, cu ochii aprinși, măriți, grozavi, până ce ajunge la întâile corturi unde se leagă râniții.

— „Domnule doctor, domnule doctor, moare Ion!“ Atâta mai putu zice și căzu. Doctorul, ficiorii dela crucea roșie, veniră numai decăt. Lui Ion însă nu-i mai putură ajuta. Ion era mort.

Legară rânile lui Vasile, care abia a treia zi își veni în fire.

Verax.

Iuon.

De Kiss Menhért. Traducere de Ovidiu Hulea.

Fuseră iscoade. Se-'ntorceau acum,
Și grăbiau spre taberi veseli. Ci pe drum
I-a ajuns blestemul: morții pe-amândoi:
Pe Iuon și Iános, camarazi și-croi

„No Iuoane astăzi vom cina la Domnul“

— „N'o facem de silă, ne-o fi dulce somnul. —

Frate Iános drumul va fi lung și greu,
Dar tu știi că mergem sus la Dumnezeu.“

Și se-ntoarse Iános murmurând abia

„Frate Iuoane!

Spune-mi azi în clipa morții ce te doare?!“

„Inima-mi se rupe când gândesc măi frate,

Câte Ias în Iame dragi și neuitate!

N'o să-mi pase pe pajiști blândele mioare,

N'o să-mi văd copiii când vor fi flăcăi;

Vai de Mariuta și zilele ei!

Secera-vor alții în lanurile mele...;

Și de munți, de dragii, de codrii mi-e jele.

Trăc măi frate! însă tot sum mângăiat,

Că Dumnezeu sfântul tot nu ne-a lăsat...;

Na lăsat vrăjmașul să pătrundă-'n țară

Și glia mănoasă să ne-o scalde-'n pară,

Unde-mi dorm strămoșii adormiți în pace,

Străjuțiți de umbra crucilor sărace.

Și de mi-a fost vieța neagră, nu odată,

Eu am plâns în fluer doina fermecată

Hrană-mi dară munții, apele și glia,

Și mi-a răs în casă, vezi și bucuria.“

Trist amurg, departe mor granate-'n zare,

Camarazii-alături stau 'n nemișcare;

Mânile lor numai se strâng cu putere,

Și Iuon sârmanul se stânse-'n tăcere.

Și se-'ntoarse Iános cătră saniteți:

„Camarazi, în clipa morții dacă vreți

Să faceți vre-un bine, o groapă săpați

Ș-alături vecinic, ca doi frați

S'odihnim!“

„Isvorul puterii“.

Artur Lange

SANDU.

Incepuse a se zări bine de zî. O adiere ușoară de vînt trecu lin prin camera nădușită de mirosul greoiu de leacuri. Cîrpiri vesele de paseri vesteau o zi senină, caldă, de primăvară. În răsîmpiri câte-un suspin sau un oftat adînc tăia liniștea din odaie. Numai Ion Sandu veghea, cu ochii sticloși încremeniți, cu priviri împăingenite, pierdute în desert. Broboane reci de sudoare își făceau drum, în dungii, pe frunte și pe tîmple. Peluța obrazului îi era ca cea a sfintei Dumineci de pe icoane. — E a treia noapte de cînd se tot luptă cu scîmzul. Abia ațipește, — și vedenii urîte parcă-i răstoarnă o stîncă grea pe piept de-i înadușă răsufierea; și atunci se pomenește iarăș treaz, într'o mare de sudori. I se sleise puterile de abia putea să șoptească câte-o vorbă. — Ii

dicul de ce-l tot amăgește cu nădejdea, — de azi pe mâne! Nu știe, — nu vrea, — nu poate să-i ajute?!...

— „Cum îți este, Sandule”, întrebă medicul care întrase și începuse dela el, — „ai dormit ceva?”

— „Nici decum, domnule doftor”, se sili Sandu să răspundă, „numai mai tare m'am trudit”.

Medicul îi luă mîna, cercă pulsul, ascultă bă-tăile inimii, îl măsură lung cu privirea și cu un ton silit îl mîngăia: „Las', c'ai să te faci bine”...

— „S'or face, care s'or face, — dar de mine nu-i nădejde”, oftă Sandu, și două boabe mari de lacrimi îi lunecară, rostogolindu-se, pe obraz la vale.

— „Nu-ți mai face inimă rea, Sandule”.

.... — „Domnule doftor, v'aș pofti ceva”.

— „Spune!”

„Rossbach”.

Carl Becker, München

e sete; gura-i uscată și buzele arse, palide. Își îndreaptă ochii spre dulăpiorul de lângă patul său, întinde mîna-i galbină și uscată și tremurînd duce încet la gură sticla cu apă de-și udă puțin buzele. Pune sticla iarăș la loc și, obosit ca de cine știe ce muncă, își pironeste ochii în pîretele din față. — Il mistuie gîndurile. Vede-a-și-va el casa, copiii, nevasta...? Cine să-i îngrijească? Cine să-i mîngăie? — Și ce se va alege din ei dacă — Doamne ferește...?! — Cu ce a păcătuit el înaintea lui Dumnezeu, ce rău a făcut de s'a descărcat blăstămii acestora asupra lui!?...

Razele soarelui blînd de primăvară pătrundeau mîngăietoare în odaie. Mireazmă de iacint și de muguri proaspeți înviarau atmosfera. În fiecare clipă se aștepta să vină medicul. Astăzi Ion Sandu are să-i spună medicului totul; în sfîrșit, — ori-ori! Nu mai poate atîta răbdă. Puterile i s'au vlăguit. Și me-

— „Nu s'ar putea să-mi înștiințați nevasta; — aș vrea să mă iert cu ea, — și să-mi mai văd băieții”.

— „Cum să nu; — dar să nu-mi mai vii cu gînduri negre. Nu se trece omul așa cu una cu două; voi fi știind eu mai bine ca Dumniata”.

— „Știi, domnule doftor, știu eu bine că știu;... dar mie nu-mi spui... Și doar văd eu încotro lunec... Dar poate te-o auzi și s'a îndura Preasfîntul, — de mila copiilor...”

Ar mai fi spus ceva. Dar n'a mai putut. Puterile nici să vorbească nu-l mai slujeau. A rămas cu gura întredeschisă resuflînd scurt și întrerupt. — Medicul trecu dela pat la pat și la întoarcere se mai opri la Sandu, îl privi lung și cu milă; se gîndia, poate, cum s'o înștiințeze pe nevasta lui. Și cine știe dacă-l mai găsește. — Poate să mai lase...

— „Domnule doftor, vă rog...”

— „Las' că scriu; chiar acum. Și să vie ea și băieții?”

— „Așa, domnule doftor, să vină și ei;... acuși doi ani de când nu i-am văzut...”

La plecare medicul i-a șoptit ceva surorii de caritate. Aceasta și-a întors ochii către Sandu, cu un vădit sentiment de jale și compătimire...

A doua zi Ion Sandu era în rândul celor drepti. Toată noaptea s'a luptat în spazmele reci ale morții. Sora de caritate nu s'a clintit de lângă el. Se silea să spună ceva, să plângă, să plângă în hohot, — și puterile nu-l mai slujeau. Stropi mari de lacrimi se desprindeau pe rând din colturie ochilor și lunceau

— „Așa, mamă, eu nu voiu zăbovi mult; — numai să-l văd,... Și cum are să se bucure cu Alecsandru! L'a lăsat de-o șchioapă și are să-l vadă fecior mare. — Și am să-l întreb ce să samăn pe ogorul întelenit de an...”

— „Să nu uiți, Mario, să-i iai și tutun. Cumpără și niște zahăr, și ce-i mai ști, — și du-i; o fi dorit, săracul”.

— „Hai, Georgiță, — Alexandre, hai puiule, — să vă spele mama. V'ați făcut ca niște draci. — Lăsați pustia de cătanie, că v'a veni și vouă vremea și vă veți sătura de ea... Hai degrabă, — că mergem la tata!”

Soarele blând de primăvară încălzia cu razele-i moi pământul desmorțit. Ciocărlile slăveau, în

O înmormântare. Preotul militar Petrișor.

încet pe fața-i galbină și rece. Buzele-i tremurau repede, ca electrizate; — se părea că șoptește în grabă o rugăciune. — Răsufierea-i era din ce în ce mai rară, mai apăsată. În ochii lui împăingeniți era expresia unei dureri adânci. — O icuire a trupului,... un oftat întrerupt... și ochii îi încremeniră albi și sticloși...

*
* *

Băieții se jucau pe-afară de-a cătanele. Maria, prin casă, dădea zor lucrului. Voia să isprăvească până'n amiazăzi și să apuce și trenul. Ii venise ieri scrisoare dela Ion. Zicea că-i mai bine și că-i e dor s'o vadă. Să ia și pe Georgiță și pe Alexandru și să vină la el.

văzduh, puterea Tatălui ceresc. Pomii se împodobeau, văzând cu ochii, cu verdeață. — Cu băieții de mână, cu straița încărcată cu ce-o avut mai bun, îmbrăcată cu hainele-i de zile mari, Maria ieșia pe poartă zorită să nu scape trenul. Avea pân' la gară ca vr'o jumătate de ceas de mers. Mama o însoți până la poartă.

— „Să-i spui multă sănătate și dela mine; — și să nu zăbovești, Mario; — e vremea lucrului”...

Viena, 1916.

I. B.

Pipelea Gâscariu.

Operă inedită de Ioan Barac.

— Câteva lămuriri. —

E bine, ca să spui la timpul său cece ai de spus! Ioan Barac, fost translator al magistratului Brașov, avea multe de tradus și de spus contemporanilor săi și a scris mii de versuri și multă proză, dar dintre acestea abia câteva („Istoria despre Arghir cel frumos și Elena cea frumoasă”, „Risipirea cea de pe urmă a Ierusalimului”, „Piticot de un cot și cu barbă cu tot”, „Ce trei frați gheboși” și „Omieșiuna nopți”) au văzut lumina tiparului. Astăzi când se tipărește una dintre

după poetul și botanistul maghiar *Farkas Mihály*, care a tipărit la 1815 poema populară atât de răspândită: *Ludas Matyi*. Pipelea lui Barac însă este mai mult o prelucrare, precum se vede și din versul curgător, uneori chiar avântat, al acestei lucrări.

Barac avea pe Pipelea gata în 1829 și l-a așezat în sertarul mesei lui de scris lângă celelalte opere poetice. În anul următor a călătorit la Arad*) și a lăsat mai multe dintre scrierile sale „profesorului reghiu pedagoghicesc” Alexandru Gavra din Arad, „precognitele cabinetului Muzeilor românești și al Atheneului român”. Profesorul Gavra se ocupă cu gândul să facă o bibliotecă românească, o „ortacie” care să dea două volume pe an, căci zicea el**) „aceasta ar fi o negustorie foarte

Comitetul de caritate al coloniei române din Viena.

Fot. Astoria.

Șirul de sus: Dș. Nelly Cuparescu, Dș. Silvia de Turcu, Dș. E. Avram, Dș. V. Ursuleac, Dș. L. Dumitrescu, Dș. M. Lazar.

La mijloc: Secretarul hl. S. Iorga, Dș. prof. S. Velehorschy, cons. I. Capstrâmb, prof. univ. deputatul Isopescul cavaler de Grecul, Dna colonel Eitl-Florian, deputatul T. Simionovici, căpitanul lăncu, cons. de Secție T. Gramatovicu vicepreședinte, cons. tin. I. Socoleanu.

Șirul întâiu: Dna Balan, Dna Dr. Delia Popovici, Dl Dr. St. Ciurcu, Dna Dr. Kossowitz, președintele Dl Dr. V. Roșca medic legist, sinclul arhiepiscopesc P. Sidorovici, Dna E. Cârslu.

lucrările lui, — necunoscută până acum, — vedem, că nouă nu ne mai spune ce ar fi putut spune bunicilor de pe la 1830, căci astăzi au dispărut „boierii cari stăpâneau târgurile ca singuri poruncitori”, „potcovirile la tâlpi”, „doftorii” cu ierburile lor, „cămăinarii”, „stolnicii”, „logofeții”, „arnăuții” etc., iar păcalea de Pipelea păcălește astăzi o lume care nu mai este. Aceasta operă a lui Barac are însă darul să ne desvălească un colț din lumea vremii lui și așa este vrednică să fie tipărită în această bibliotecă și să fie cetită și astăzi.

Intocmai ca și celelalte lucrări ale translatorului, Pipelea Gâscariu încă este o traducere din ungurește

roditoare, în care nicidecum poate omul să păgubească, ma din potrivă, cu bună seamă poate nădăjdui că împrumutării săi bani nu vor fi nici într-o primejdie și că foarte bun câștig îi vor aduce”. În această bibliotecă voia el să tipărească: „Ulise, corăbierul cel dintăiu, *Pipelea*, Lucreția Marmontel, Fragmenturi dela Obagie, Starea Românilor din Ungaria dela întoarcerea Prepa-

*) N. Iorga: Istoria literaturii rom. în sec. al XVIII-lea, II. 475 și sec. al XIX-lea I. 313.

**) N. Iorga: Ist. lit. rom. sec. XIX I. 314.

randiei, Geografie, Palid cel verde din Veneția, Arătarea nașterii lui Huniadi și Aritmetică memioreală”. Aceasta „ortăcie” (societate de editare) nu s’a făcut și nici Pipelea lui Barac nici celelalte scrieri nu s’au tipărit. Dar „profesorul pedagoghicesc”, Gavra, va fi dat scrierile lui Barac în mâinile elevilor săi și probabil, că Pipelea se va fi cetit în manuscris și va fi fost copiat de vre-un „pedagog”. O astfel de copie, găsită în un sat de lângă Arad, a servit la transcrierea lucrării editate de „Biblioteca Semănătorul”.

„Biblioteca Semănătorul” împlinește dorința lui

Gavra, și cetitorii vor culege din această operă ceea ce e frumos și bun, căci cum scrie însuș Barac în introducerea lui Pipelea Gâscariu.

„Albina din floare miere
Suge după-a sa plăcere,
Iar păianjenul venin;
Nu urma lui și nu face
Ca păianjenul, de-ți place
Să te îndulcești deplin”.

V. S.

Tunuri de bombe în tranșee

Pipelea și geambașul.*)

Pipelea planuri făcându-și,
Prin târg călare umblându-și
Tot în sus și iară în jos,
Și după cum se încrede,
La un alt ca dânsul vede
Un cal bun, foarte frumos.
Pentru care pe plăcere
O sută de galbini cere,
Geambașul cel întrebat.

Iar Pipelea zice: — „Frate!
Cu atâția bani la sate
Șapte cai am cumpărat”.
Iar el zice: — „Fie, fie,
Dar să-mi sară ochii mie
Așa cal să mai găsești:
Ca cu fuga să-l întreacă

Sau ori în ce chip să facă
În țările împărătești”.
Atunci Pipelea poștește,
Zicându-i — „Imi dovedește
Fuga lui, să-l cumpăr eu,
Căci alții atâta sumă
Nu-ți vor da numai în glumă;
Că te-a ferit Dumnezeu!”

Și chemându-l la o parte
Să-i vorbească, — nu departe —
I-a zis: „Vezi acel boieriu?
Pizmă pe Pipelea are
Fiind boieriu așa mare
Ca un domn și vistieriu,
Și nu suferă în lume,
Să audă de-acei nume,
Precum vei fi auzit.
Când va fi în drum pe cale,
Păzit de străjile sale,
Cu alaiu bine păzit,

*) Din *Pipelea Gâscariu* operă inedită de Ioan Barac, care va apărea în curând în „Biblioteca Semănătorul.”

Colo lângă crâng să meargă,
 Tu pân' acolo aleargă
 Și ii zi acest cuvânt:
 — „Știi pe Pipelea Gâscariu
 Ce ți-a golit buzunariu?
 Iată că aicea sunt!”
 Iar apoi așa te cară
 Din 'naintea lui afară
 Cu calul cel fugător,
 Că de te va prinde, Drace!
 Vai de capul tău, sărace,
 Neavând la fugă spor!....
 Și iată că-ți dau arună,

Geambașul însă se duce
 După el, se pune cruce
 Tuturora mai mărețiu,
 Slobozindu-se în pricină
 Cu calul cel fără sclină
 Pân' la dânsul, i-a grăit:
 — „Eu sunt Pipelea Gâscariu
 Ce ți-am golit buzunariu
 Precum ți-am făgăduit”.

Și boieriu îndată strigă
 Să-l prindă și să-l ucigă
 După cum i-au rânduit,

Din albumul eroilor noștri:

† Vicențiu Pasco

Zece galbini împreună,
 Și apoi să mă găsești
 În cutare loc pe mine
 Și scăpând, vino cu bine
 Toți banii să ți-i primești!”

Geambașul se învoiește,
 Și bucuros se tocmește,
 Calului nădăjduind,
 Și aștepta, ca să meargă
 Boierul în calea largă
 Spre pădure întinzând,
 Care în curând pornește
 În caleasă boierește
 Și cu zece călăreți

† Nestor Crișmariu.

Însă înzadar aleargă,
 Capetele ca să-și spargă,
 Ca să-l ajungă nu pot
 Călăreții cu fugarii
 Vizitii cu telegarii
 Și cu logofeți cu tot.
 Boierul singur rămase
 Și 'n picioare se sculase
 Cu ochii pe drum sgâiți
 Întreținându-i din caleasă,
 Să-l prinză, să-l pedepsească
 Prin ai săi cai osteniți.

Ioan Barac.

CRONICA.

CRONICA LITERARĂ.

De Euphraste.

Moartea lui Emil Faguet.

De curând s'a stins la Paris una dintre cele mai vaste inteligențe pe cari le-au avut literele franceze, ilustrul critic literar Emil Faguet. Lucrările sale s'au făcut cunoscute în toate literaturile streine prin mulțimea problemelor morale, sociologice și politice ce le conțin. Când deci apune Emil Faguet, toate literaturile culte arborează steagul de doliu.

Opera lui Faguet este o operă superioară de sinteză de-o originalitate frapantă. Cum a ajuns Faguet la această superioritate a inteligenței sale *faculté maîtresse*, se poate înțelege ușor, îndată ce ai citit frumoasa sa carte: *Arta de a citi*. Cea mai aleasă caracteristică a personalității sale este *spiritul de autocritică*, de analiză continuă, de a supune reflexiunii proprii orice idee din afară care îți este un dușman dacă nu știi s'o asimilezi organic. Faguet a fost o mințe ordonată, de o putere logică extraordinară.

Faguet rămâne pentru omenire cea mai strălucită pildă pentru o autoeducațiune sănătoasă: bogăția cunoștințelor să fi-o însușești culegând, sintetizând, supunându-ți logicei și conexiunii ideilor memoria care numai singură n'are nici o strălucire, nici o utilitate, este un mecanism rigid.

A fost un predicator, un moralist care va fi ascultat totdeauna, pentru că principiile sale sunt adevărate legea socială obligatoare. După el, omul este „o ființă socială dator să-și impună o regulă de sobrietate, abnegație, de prudență”, să fie „util semenilor” fiindcă fiecare din noi îmbrăcăm un „suflet colectiv”, morala socială ne impune să mergem „până la sacrificiu complet, de a muri pentru interesul comun” (*Le Devoir*). Omul este dator să caute adevărul, o calitate ce se poate câștiga (*la vérité est qualité acquise*) să urască minciuna care este „o avilire și un fel de știrbire pentru demnitatea omului care o comite” „veridicțiunea este efectul reflexiunii, cece însemnează un efect al reacțiunii contra tendințelor noastre intime”, „adevărul este în vârful lucrurilor în ordinea respectului, venerației, cultului, pentru că pe el trebuie să-l căutăm înainte de toate, a-l căuta este o datorie, chiar prima între datorii, iar, a-l găsi, chiar numai parțial este cea mai mare cinste și cea mai mare glorie pe care o poate atinge o ființă omenească” (*De la Vérité*).

Concluziunile explorațiilor sale critice sunt de o frumusețe, și grandoare intelectuală cari vor entusiasma în toate timpurile publicul celitor. Puterea sa de a caracteriza este iarăși, prin nouțea logicei și mulțimea elementelor intelectuale cu cari operează, inextricabilă. În revista *Flacăra* scrie un critic literar român: „nimeni n'a expus ca el cu o luciditate atât de netedă toate sistemele marilor cugetători, punând în relief caracteristica cercetărilor lor, disecând-o și analizând-o cu rară putere dialectică, vervă neintrecută”.

Ilustrul cugetător francez lasă generațiilor de astăzi îndrumări sănătoase cum au să-și facă achizițiunile intelectuale, să se ridice la frumusețe sufletească și intelectuală.

Centenarul nașterii lui C. A. Rosetti.

La 6 Iunie v. a fost centenarul dela nașterea lui C. A. Rosetti, întâiul ziarist profesionist în regatul român. C. A. Rosetti a fost un vizionar politic, o fire revoluționară, și cei din regal au serbătorit cu acest prilej spiritul democratic, avântul reformatoric cărui a slujit cu făclia minții sale aprinse. I s'a zis chiar protagonistul cel mai entuziast al libertăților politice.

C. A. Rosetti este amintit de Caragiale în recentul volum de schițe inedite *Reminiscențe* ca o fire imperlurbabilă, un om ce se juca cu viața și n'avea altă țintă decât împlinirea reformelor. Traducerea în faptă a ideilor liberale ce au încălzit sufletul generației dela 1848 în țara Românească.

În programul lui C. A. Rosetti găsim următoarele reforme: școli, o țară unde să fie protegit spiritul liber, presa să înainteze, arta dramatică și Teatrul Național au în el un precursor și un întemeietor.

Cred că nu este de prisos fraza pe care un ilustru istoric român o aruncă într'un volum proaspăt: „dacă ar fi avut Ardelenii un ziar ca *Românul* lui Rosetti ei ar fi cu un veac mai departe în ce privește limpezimea v derilor lor publice pentru foși ai lor, din toate clasele...”

Ein Volk in Not

este titlul unei drame istorice, datorită lui Karl Schönherr, luată în repertoriul *Volkstheaterului* din Viena. Este înfățișată viața agitată tiroleză din anul când armatele francezo-bavariene ale lui Napoleon trec peste prăpăstioșii Alpi în Austria, 1806. Tirolezii, dornici după libertate, încearcă să se supună cu slabele lor puteri, conduși de An-

* Traduc din *L'Indépendance Roumaine* rândurile Floării.

dreas Hofer, un om de rând — ridicat din mijlocul lor — pentru care ideea libertății nu cunoaște limite și face calcul cu forțele incommensurabile ale dușmanului. Repertoriul *Volksteater*-ului vienez este ocupat dela 2 Iulie până în 10, public mult este adunat seară de seară să se încălzească la ideea libertății...

Umorul românesc.

Nu-i cât de puțin actual să ne ocupăm cu un subiect ca acesta. Atmosfera din jurul nostru ne impune aprofundarea problemelor ce au o co-

Tânărul baritonist și compozitor Laurian Nicorescu, autorul „Horei” a fost decorat.

nexiute cu necesitățile mari ale sufletului național sporite prin războiu. Să ni-se permită însă o simplă notă despre el în legătură cu un eveniment cultural care este intrarea maestrului Coșbuc în areopagul personalităților reprezentative în toate domeniile cugetării românești, Academia română.

Românii din regal au răbdarea să se ocupe intens și în completă liniște cu ocupații *neactuale*, într'o țară neutră ca a lor. Așa d. Petre Locusteanu, cunoscutul critic dramatic și umorist de atâta fi-

neță, publică în acest an o carte voluminoasă despre *Umorul românesc*. Nu numai umorul este reprezentat acolo, ci și umoristicul, satira, ironia, sarcasmul, zeflemeaua, cu un cuvânt foarte aspectele răsului românesc dela răsul cu lacrimi la răsul acru... începând cu anonimiile populare și cu cei dinții scriitori cari au avut verva răsului, fabuliștii, până astăzi. Acestui material vast de câteva sute de pagini d. Locusteanu îi pune o prefață foarte interesantă, ce merită să fie suleată și cunoscută pentru superioritatea concepției argumentată cu mult spirit de justeță. Concepția este nouă, îndrăznească, însuflețitoare prin ceea ce această prefață poate fi pentru scriitorii români un avertisment și o îndrumare sigură.

Anume, d. Locusteanu o spune limpede că în literatura românească cultă umorul adevărat, care să fi crescut și hrănit din elementele genuine ale spiritului național, era foarte puțin reprezentanți, și nici Caragiale nu este printre ei căci tipurile lui sunt prea puțin ale mediului și le poți confunda cu ale lui Mark Twain. Dsa scoate în evidență activitatea poetului Coșbuc ca cel mai mare, mai național umorist român, căci poezia sa umoristică are numai culoare românească, este distinctă, specifică românească, și de nici o influență externă nu poate fi vorba, nu poate fi urmărită în versurile sale. Literatura umorului lui Coșbuc are notele prin eminență caracteristice geniului nostru pentru resortul umorului lui este sufletul popular, literatura sănătoasă, cuviincioasă, singură călăuzitoare pentru umoriștii noștri căci îl fereste de spiritul pervertit, pornografic, indecent din literaturile „culte” unde domnește totală desorientare în ce privește rostul umorului.

D. Locusteanu a scos cartea înainte de a fi ales d. Gheorghe Coșbuc membru al Academiei române. Credem că este bine să scoatem în relief scrutarile dsale ca să sporim nimbul serbătorii naționale. Deaceea am scris despre umorul românesc aceste rânduri, ba mai este un motiv; au fost umoriști cari au provocat prin activitatea lor, o prefacere socială; să ne amințim de italianul Giusti. Și se poate ca sub acest raport problema umorului este cu totul actuală.

CUGETARI.

Există mișcări *instinctive* prin cari ne reexcligăm echilibrul sufletesc: gesturi tot așa de reflexe, ca cele ce le facem când alunecăm de pe o punte...

Știința chiar în temella sa începe așfel de presupuneri, din cari nu ne dă voie să scoatem ultiimele consecvențe. Neajunsul este acela, că filosofia nu-i permite această... licență științifică! Și-apoi câte alte neajunsuri din unul singur!...

L. Blaga.

Că'ușerii

Voluntarii români reg. 33 și 61 la Paști în Caransebeș.

Oficeri și suboficieri rom. ai reg. de inf. 43 în Iliciu.

Fot. păr. Oprean

FILOZOFIE.

Problemele fantome.

Ne-am învățat, să renunțăm la rezolvirea definitivă a faimoaselor probleme ultime, — mulțumindu-ne, dacă nu cu altceva, cel puțin cu înseși *problemele*, — sunt mari, sublime, eterne, niște stele fixe pe bolta cugetării omenești. Nenumărate generații vor încerca, să desfacă aceste încălcite noduri gordice, cu singurul rezultat de a reincepe iarăș și iarăș aceeaș chinuitoare tragică, măreață muncă de Sisif..

Se pare, că filozofia, cu toate că are pretenția de a fi un punct de vedere mai înalt în cunoștința omenească, și-a însușit totuș spre discreditarea sa foarte

curat empirice își clădește problemele; și aceasta-i cu totul altceva. Aristotel vedea că soarele se învârtă în jurul pământului, — a crezut apoi, că face un lucru cuminte dacă rămâne și 'n teoriile sale de astronomie pe lângă „experiență”; Aristarh*) a avut mai mult instinct științific, pentru el „experiența” de mai înainte este o problemă radicală și 'n deslegarea ei nu se sfiește, să enunțe niște ipoteze, cari contrazic cu hotărîre simțurile. Un lucru ce-l face și știința de-atunci și până în zilele noastre; ea pleacă fără îndoială din datele simțurilor, dar îndrăznește totodată, să ni-le prezinte pe acestea sub un aspect tocmai contrar, decum crede simțul comun.

Dacă este adevărat că știința se întemeiază pe experiență, tot atât de adevărat este, că, dacă omul n'ar fi avut îndrăzneala să-și nege într'un anumit senz „experiența”, n'ar fi ajuns niciodată, să creadă o:

„Pace” Cimitirul eroilor.

multe din prejudițiile simțului comun, — între altele, de a lua de ban bun orice problemă, ce i-se pune. Mi-aduc aminte de un nebun, care vedea bancnote în toate hârțile aruncate pe drumuri, le aduna cu răbdare și se credea bogat!..

Cred, că multe chestiuni metafizice nu le putem lămuri, — dar nu fiindcă ne-ar lipsi puterile pentru așa ceva, ci pentrucă ele înșile sunt imposibile, false, greșit puse. Dacă aruncăm o privire asupra modului, cum lucrează știința exactă, ușor ne convingem, că ne muncim cu unele întrebări numai în urma inerției noastre spirituale.

Știința nu-și obține succesele prin faptul, că rămâne pe lângă cunoștințele empirice, ca singurele adevărate, (trebuie să înlăturăm odată pentru totdeauna astfel de teorii preconcepute), ci prin aceea, că pe datele

știință. La temelia tuturor teoriilor despre natura lumii (dela cea materială a lui Newton până la cea electro-magnetică a lui Maxwell) zac senzațiile noastre de lumină și fenomenele observate în legătură cu acestea (interferență, polarizare etc.), în acelaș timp toate aceste teorii ne spun, că lumina așa cum o vedem noi este... iluzie! Cum se vede, datele culese prin simțuri nu-i iertat să le privim ca „adevăruri absolute”, ci ca *probleme de rezolvit*, — singurele dela cari putem aștepta un răspuns, dacă nu definitiv, cel puțin provizoriu și aproximativ.

Acesta e secretul problemelor științifice, — își capătă puterea atingând pământul ca Anteu din poveste,

*) Aristarh din Samos, descoperitorul sistemului cosmic copernican.

sunt clădite pe bazele solide ale datelor de intuiție și nu esclud prin însăși natura lor un răspuns. S'ar putea, ce-i drept, întâmpla, ca în urma mijloacelor, ce ne stau la dispoziție, sau poate în lipsa unui savant creator genial, să stăm în fața lor nepricepuți și stângaci, ca vițelul la poarta nouă... S'ar putea întâmpla și aceea, ca *rezolvirea* lor să câștige abia cu timpul o tot mai mare aproximativitate sau să rămână pentru totdeauna o simplă „ipoteză” comodă, folositoare, ingenioasă, dar neverificabilă...

Cu totul de altă natură sunt acei bastarzi născuți din concubinajul nefericit al observațiilor concrete cu tendințele noastre metafizice. Iată o astfel de problemă-monstru: ce relațiune există între atomii cerebrali și reprezentările noastre, stările noastre de conștiință, un fel de atomi psihici? Presupunând, că vedem în atomi niște ființe reale, după matura cugetare răspundem,— să

și că refuză o lămurire rațională. Ne trebuie o conștiință vecinic trează, ca să nu ne spargem capul cu fantome, cari există cel mult în imaginația noastră. Aluneci grozav de ușor pe panta întrebărilor, așa zis mari, că-roră de mai înainte ești osândit să le răspunzi cu un non-sens. De obicei încrederea dogmatică, exagerată, de care invrednicim diferitele ipoteze, este șarpele, care ne seduce. Ne seduce însă și altceva. Ipotezele, ce ni le făurim, au câte odată proporția unor halucinații. Printr'un ciudat proces psihologic ne proiectăm închipuirile în lumea simțurilor și nu mai știm, ce este dat concret și ce este ficțiune intelectuală. Este regiunea critică a cunoștinței, din care isvoresc cele mai multe iluzii atât în știință, cât și în filosofie, iluzii pe cari le cultivăm, așa cum vrăjitorii africani își cu'tivă strigoii...

Anumite teze, cari n'au dreptul să fie decât presupuneri, se furîșează — sub masca adevărurilor absolute,

„Cei învinși“.

V. Vereșciagin

zicem,— acestea; atomul privit din intern apare ca stare de conștiință, iar privit din extern, ca punct material. Dacă suntem mai modești, mărturisim, că tema e foarte grea și nu credem, că minte omenească va putea-o cândva deslega. Se pare, că la un singur lucru nu ne prea gândim, — că întrebarea însăși e nesigură, fără consistență internă, rău pusă... Ne întrebăm după relațiunea dintre spirit și corp, însă nu ne mai cugetăm la date sigure de intuiție, ci la atomi fizici sau psihici, — niște ipoteze pe cale de a se disolva și în cari la nici un caz nu-i iertat, să avem încredere dogmatică. Nu mi-e intenția să arăt, că tema de mai înainte se discută pe un teren ca totul greșit, ci accentuez numai, că de multeori, când nu dăm de capăt unei probleme, *vina poate să fie ea însăși*.

Cu cât sunt mai mulți termeni ipotetici într'o problemă, cu atât crește probabilitatea, că e fără de rost

abstract-matematice, sau în haina mincinoasă a faptelor simțite — în diferitele probleme și le fac imposibile. Naivi, cum suntem, primim pe cele din urmă cu bună credință și le disecăm fără perspectiva unei deslușiri înțelepte. Oare facultățile intelectuale ale omului să fie — cum cred unele curente agnostice — insuficiente pentru o astfel de prestațiune? Se poate, dar ne cugetăm și la existența *pseudo-întrebărilor*...

Cine știe? Metafizica cu preocupățile ei este — poate — o femeie, care naște mai mulți copii morți decât vii. Cu toate acestea admitem și speculațiile de natură aceasta, cu restricțiunea, să avem deplină conștiință despre ceea ce facem. Metafizica este mai mult decât o simplă gimnastică intelectuală, adâncul cel mai tainic al personalității noastre ne îndeamnă s'o facem. Însă din când în când e bine, să alungăm feteșii vechi!...

Lucian Blaga.

„Pagini Literare“ pe câmpul de luptă

Fot. trimisă de loc. I. Tulbure.

Expoziția metalelor de războiu în Viena.

(La articolul ce se va publica în numărul viitor al revistei noastre.)

Școala în cursul războiului.

Spectrul sângeros al războiului, s'a proiectat destul de simțitor și asupra institutelor de educație din cuprinsul țării noastre. Dar nici unele n'au resimțit urmările grave ale acestei îngrozitoare hăi de

însuflețire eroică susținut și în vârtejul celor mai cumplite icăierări, tot în aceasta măsură s'a silit și cealaltă jumătate, rămasă la catedră, ca prin stăruință încordată să-și îndeplinească chemarea de luminare și povățuire a oștilor de copii număroși, încredințați îngrijirii lor zilnice. De astădată însă, munca lor istovitoare a întimpinat piedeci nebănuite provocate de stările războinice, cari au scos întreg învățământul din alvia lui normală. În părțile nordice invadate de dușmani, o seamă de școli au fost deadreptul măturate împreună cu tot aranjamentul lor, așa în cât pe urma lor n'au rămas decât ruine triste. Pe aiurea localurile școlare au fost prefăcute în cazarme, spitaturi ori magazii, iar învățătorul și elevii au fost siliți să treacă în vr'o casă îngustă, nepotrivită pentru instrucție serioasă. În marea majoritate școala a rămas ce-i drept în localul ei, însă cu o reducere în numărul forțelor didactice.

Suplirile făceau greutăți, întâi pentru-că nu se găseau candidați pregătiți, al doilea fiind-că bise-

Vechea cetate a Adrianopolului.

Fot. Căp. Micu.

sânge, într'o măsură atât de pronunțată, ca școala primară fiind-că dintre toate tipurile de școli, aceasta din urmă reprezintă învățământul public cu cel mai bogat număr, atât în privința localităților, cât și sub aspectul corpului didactic. După o comunicare, făcută de ministrul cultelor și instrucției publice prin luna Iunie în camera ungară, la cele 16,890 de școli primare, erau aplicate 23,115 puteri didactice. Dintre aceștia sunt în serviciu militar activ 9178, dispensați pe timp nedeterminat 4448, concediați 2171, căzuți pe câmpul de luptă 293. Firește că aceste cifre variază statornic în cursul războiului, potrivit necesităților strategice, didactice și urmărilor furtive împreunate cu orice campanie militară. Astfel având în vedere acești factori de modificare continuă, vom cifra numărul învățătorilor cu obligamente militare în calcul mediu de 50%, fapt care n'are analogie. Precum s'au afirmat de bine cele 50% pe câmpul de luptă, atât prin forță de rezistență cât mai ales prin atare morală, prin faptele de vitejie și spiritul de

ricile în sărăcia lor nu aveau putința să plătească simultan și pe suplinitori și pe învățătorul mobilizat. Astfel autoritățile superioare s'au văzut silit să apeleze la preoți, obligându-i prin circulări oficioase să-și ia sarcina de suplinitori ai posturilor vacante și ai învățătorilor duși pe câmpul de război. Dificultăți s'au ivit și în acest punct, pe de-o parte isvorite din sporirea funcțiilor preoțești, provocate tocmai de stările războinice. pe de altă și din insuficiența pregătirii pedagogice a preoților, care-i făcea să se simtă străini și neorientați în problemele educației școlare. Să mai adăugăm și constatarea tristă, că pe alocuirea această însărcinare a trezit nemulțumiri și neașteptate atitudini debarasante. Dar și suplirile susținute de preoți au fost în mai multe cazuri de-o valoare aproape numai formală, căci lipsind timpul și liniștea necesară, elevii făceau în școală mai mult act de prezență, decât progres sistematic în materiile de învățământ.

În astfel de condiții, învățătorii de profesie

au fost puși în fața unor grele însărcinări. Materialul de învățământ a trebuit să fie redus atât din lipsa puterilor didactice, cât și din cauza reducerii considerabile a anului școlar. Ca o înlesnire s'a introdus învățământul alternativ, dar nici el nu putea da roadele așteptate, fiind-că elevii, angajați în ajutorul mamelor lipsite de sprijin la lucrările economice, absentau neconștient delu școală. În multe școli, unele materii nu s'au predat de loc. Nu trebuie să pierdem din vedere nici starea sufletească veșnic agitată, care plutea peste învățători, răpindu-le seninătatea atât de necesară în orice activitate intelectuală.

Sub influența statornică și nepriincioasă a atâtor factori externi și interni, nu-i mirare, dacă învățământul primar a ajuns în cei doi ani de războiu într-o stare de regretabilă decadentă, redus exclusiv la scriere, cetire și socotit, iar nu arareori lipsit și de acest rezultat minimal.

lor e mai mult de formă. Deci în aceste școli, decadența e și mai mare; pe nicăiri nu s'au învățat micuții barem a scrie și citi. Decadența provine astfel și dela elevi. Cei mai mari nu au cercetat de fel școala, iar școli de repetiție nu am avut. Nu am avut nici clasele 5-6, ba aproape nici clasa a 4-a, numai de mântuială Micuții, cari adevărat au cercetat școala în acest an, nu s'au putut însuși nici ei pentru carte. Deoparte, căci luptau cu lipsurile, de alta pentru-că gândul lor era dus la tatăl din reșel și trebuia să grijească și de ale casei, și așa au absentat foarte mult dela școală, pe lângă că și anul școlar a fost cu 1-2 luni mai scurt ca altădată. Iată de ce examenele, ce s'au sfârșit zilele acestea mi-au dovedit, că anul acesta în mare măsură a stagnat învățământul și că sporul stă foarte mult îndărătul celui din anul premergător și dacă reșelul se mai lungeste cumva, cu școala primară

Dr. Hăncu în mijlocul răniților din spitalul St. George din Blaj.

Rapoartele oficioase sunt unanime în constatarea regresului simțitor pe câmpul de activitate al școlii primare. În aprecierile unuia din cei mai conștiințioși inspectori confesionali ai noștri, se rezumă cu o plasticitate tristă, dar totodată și cu o competență de realism adevărat, icoana școlii primare în epoca războiului, când spune: „În întreg corpul¹ învățătoresc a domnit teama și frica de necunoscut, cari răpesc orice voie și indispun persoana a se dedica cu întreg avântul carierei. Lecțiunile au fost mai mult de mântuială. Nici materialul nu s'a aprofundat și nici obiectele nu s'au exhaustat. Pe cei duși în reșel, adevărat, i-au substituit preoții, dar vai și de a lor procopsala. Odată au multe daraveri și umblete în dreapta și în stânga nu pot sta de școală. Altădată nu sunt bărbați de școală, nu au paciența și destoinicia a tracta cu copiii. Școala

dăm de mal. Nu va mai fi cine să prelegă și nici cine să asculte prelegerile.

Acesta este tabloul inspectorului nostru. El are note destul de mălmitoare, dar totuși susținem o oarecare mângâiere în inimile noastre constatând, că deși școala primară a fost silită, sub forța împrejurărilor nemiloase, să lucreze cu rezultate atât de minimale sub raportul *instrucției*, din punct de vedere *moral* însă, ea a rămas credincioasă scopurilor sale *educative*, împiedecând demoralizarea elevilor și întărindu-le sufletele tinere u flacăra îndălțătoarelor credințe în biruința dreptății și a răsplătirii divine.

Și acest rezultat este în tot cazul de-o valoare mai însemnată, decât o seamă de cunoștințe problematice, culese în pripă cu ajutorul atât de dubios al bietului manual didactic.

Dr. I. Mateiu.

„Tinerimea artistică“.

La București s'a deschis a 16-a expoziție a „Societății tinerimea artistică“. Societatea, care este delat început sub patronajul A. S. R. Principesei, azi M. S. Regina Maria, și la ale cărei expoziții M. Sa ia parte și activ, are același rol important în arta românească, ca și „Secesiunile“ la Apuseni. Gruparea „Tinerimea artistică“ nu poate fi însă numită secesiune, nici măcar a o compara nu se poate cu grupările tinerilor apuseni, câtă vreme împrejurările, între cari s'a zămislit, sunt cu totul specifice.

Secesiunile Apusului sunt întemeiate pentru combaterea artei îmbătrânite și scoaterea la izbândă a unor principii noi. „Tinerimea artistică“ a venit însă alături, când arta românească, afară de Grigorescu, aproape nu exista, pentru ca să grupeze artiștii, să organizeze arta, să crească publicul. O scurtă reprivire asupra istoriei artelor românești, — durere până azi nescrisă, are să facă mai plauzibil rolul important ce-l are dela 1906 „Tinerimea artistică“.

La începutul secolului XIX era pictura românească încă într'o stare din cale afară rudimentară. Pictorii erau mai mult călugări în mănăstiri, cari pictau obișnuitele icoane sfinte după tradiții bizantine și prescripțiile iconografice, studiul după natură și modele vii le lipsia cu totul, mărghinindu-se dănșii la copierea unor tipuri cristalizate îndecursul secolilor.

În prima jumătate a secolului nostru s'a întemeiat la Iași, capitala Moldovei, prima școală de bele-arte, la care a fost chemat ca director G. Panaiteanu. După acest bun început, titlu de glorie al lui G. Asaki, care

s'a ostenit mult pentru ducerea la izbândă a ideii, în scurt timp se și formă *primul grup de artiști naționali*, pe vremea când în restul Europei domina clasicismul și începuse a prinde romanticismul. Acestei grupe îi aparțineau, amintind numai pe cei mai importanți, *Constantin Leca, Carol Szathmari și Theodor Aman*.

Constantin Leca, cunoscut publicului românesc prin tabloul istoric „Intrarea lui Mihaiu în Alba-Iulia“ este originar din *Brașov*, născut la 1807. A făcut studii la Roma, de unde a fost chemat ca profesor în România. A murit la 1887 în București. El este *primul portretist român*.

Carol Szathmari, născut în *Satul mare* în Transilvania la 1813, a fost *primul care a cultivat janerul (genre) în România*. Acvarelist bun, este însă mai mult orientat decât românesc.

Theodor Aman născut în *Câmpulung*, la 1831, este înaintemergătorul lui Grigorescu și primul maestru al picturii românești. Primele studii le-a făcut la București sub conducerea lui Leca și Wallenstein, apoi în Paris, la Picot și Drolling. La Paris a avut mari succese cu „*Bătălia de la Salterino*“ expusă la 1856 și cu „*Bătălia de la Olenița*“. Abandonând pictura istorică, mai în urmă se ocupă numai de janer (genre). Școala franceză a lăsat adânci urme, ușor de recunoscut, în pictura lui Aman, chiar și acolo unde tratează motive românești. Nouă dintre pânzele lui sunt păstrate în muzeul „*South Kensington*“ din Londra, între acestea: „*Odalisca cu perle*“, „*Femei din România*“, „*Orgia*“ etc. Muzeul „*Sinaia*“ din București posedă 7, între cari: „*Țiganka*“

Înainte de a închide ochii, în tranșee.

Camarazi în franșee.

„Odalisca durmind”, „Un colț de grădină”, „Domino verde” etc. A murit la anul 1894 în București. Studul a cumpărat întreg lăsământul artistic, formând din el „Muzeul Aman”.

Mai aminlind pe *Mihail Dan* (1840—1883), *Sava Henția* (1884—1904) și *George Tătărescu* (1818—1894), cari nu s'au putut emancipa de sub influința școlii așezate, ajungem la acela, căruia îi revine gloria de a li întemeia *pictura românească*, maestrul *Nicolae Grigorescu*. Despre Grigorescu s'a scris și vorbit mai mult, decât să mai fie nevoie a reveni aici.

Într'un timp, când viața artistică era cu totul neînsemnată în România, a avut Grigorescu mult de suferit. Gustul publicului nu era format și n'avea unde să se formeze, căci cecece i-se oferia sub pretextul „expozițiilor colective” numai școală bună n'a fost.

Din necesitatea de a crea o expoziție organizată și bine îngrijită s'a născut „Societatea tinerimea artistică”.

Marele maestru *Grigorescu* a avut astfel la capătul vieții mângâierea, de-a vedea organizându-se o gardă talentată de artiști români sub patronarica și cu colaborarea A. S. R. Principesei Maria, îndrumând gustul publicului, și creiând un nivel pictural românesc pe care a știut să-l ridice an de an în cele 16 expoziții de până astăzi. Acest grup de artiști a atras atențiunea publicului românesc și asupra industriei de artă românească, a cărei cultivare aparține programului atât de potrivit alcătuit. Și tot ce se poate numi *arta românească de astăzi*, a fost expus la „Tinerimea artistică”.

Dela început impune *Frattino* cu peisagii și deseneuri, *Ganguromin-Verona*, *Grout* peisagist, impresionistul pastelist *Lukian*, *Kimon Loghi*, *Petrașcu*, *Șt. Popescu*, *Strâmbulescu*, *Vermont*, sculptorii *Späthe* și *Storch*.

Maestrul *Grigorescu* în ultimii ani ai vieții sale nu s'a izolat de liniari, cum obișnuiesc „maestrii bătrâni”. La o singură expoziție (în al 3-lea an al activității) a tinerimii, expune maestrul 7 pânze deodată.

La expoziția din primăvara anului acesta (1916) fac senzație pictorii: *Eustafiu Stoianescu* cu „O lae de țigani la drum”, *Verona* cu „Floarea Soarelui” flori galbene cu o țărancă, *Petrașcu* cu peisagiile ca „Soare pe Dunăre”, *Ioan Steriadi* „Coșarii”, „Florile” și

Ex libris.

Stener.

Monumente și cimitire ostășești.

Cele mai vechi monumente și totodată morminte ostășești sunt resturile de clădiri numite ciclopice, din perioadele megalithice.

Monumentul (monumentum = semn de amintire) rămâne multă vreme una cu mormântul. Poate pământul cu care este acoperit mortul a fost primul monument chiar.

În Odiseea este înmormântat tânărul erou Elpenor fiind mai întâi ars cu echipament cu tot, apoi „i-am ridicat un mormânt, și au clădit deasupra lui monument, implântând în vârf frumoasa lui văslă”.

În Iliada este Sarpedon înmormântat, făcându-i-se monument deasupra ridicăturii de pământ, o columnă, „caci așa se cuvine a cinsti amintirea celor căzuți”.

Pausanias amintește că Athenienii au și afară de oraș pe margini de drumuri morminte de ale eroilor și altor bărbați. Face amintire despre un cimitir comun al tuturor Athenienilor cari au căzut în războaie pe mare

i-s'a luat dușmanului arma și hainele. Aceste trofee erau atârnat pe o cruce (un stâlp implântat în pământ și de el întărit altul orizontal) întru preamărirea dumnezeului care a ajutat la nimicirea dușmanului și ca pildă înspăimântătoare celor cari s'ar mai purta cu gânduri dușmănoase. Mai târziu s'a folosit în locul crucii un pom ciungărit, fiind armele atârnat de crengi. Motivul acesta a trecut mai târziu și în piatră, cum este b. o. tropaionul dela Adamklisi în România pe monumentul ridicat de împăratul Traian.

Tropaionul acestui monument, care reproduce trunchiul pomului cu armele, este executat în piatră, și dimensiuni extraordinare. Numai trunchiul pomului era de 12 metri înălțime și 2 metri diametru, având întreaga monumentul înălțimea de 32 metri*).

Pausanias mai face amintire despre sentimentul de dreptate al Grecilor, cari săpau în monument și numele sclavilor cari au luptat și căzut alături de ei.

„Tipperary“

și pe uscat, afară de cei cari au luptat la Marathon, la anul 490 a. Hr. fiind acești eroi înmormântați acolo unde au luptat, pe câmpia unde s'au dat luptele crâncene. Acolo a mai văzut dânsul ridicătura de pământ (movila!) de 12 metri înălțime în care erau înmormântați luptătorii căzuți, precum și tropaionul care era clădit deasupra movei.

Multe sute de ani au trecut până ce s'a dezvoltat din ridicătura de pământ, camera-mormânt elină, care se dezvoltă în epocile de înflorire ale culturii eline, în monumentale clădiri centrale cu mai multe etaje.

Mormintele provăzute cu cupolă ca și camerele descoperite de Schliemann la Troia sunt precursorele mauzoleelor.

Era la început obiceiul de a tăia toate membrele cadavrelor dușmane pentru a face imposibil sufletului celui căzut, de a se răzbuna. Mai întâi de toate, natural,

După vestitul tablou al pictorului I. C. Dollmann (1915)

matele eline. La Romani nu mai găsim monumente și morminte comune pentru întreaga armată. Tot așa și în evul mediu, când armatele erau compuse din ostași plătiți. Nici unde nu s'a eternizat amintirea acestor luptători, eroi fără de nume. Așa vedem b. o. în Italia medievală numai pe „condottiere” (conducătorul armatei) eternizat. Statuia mândră a condottierului călare este simbolul întregii armate.

Intențiunea de a eterniza memoria întregii armate se naște abia cu deșteptarea sentimentului social și cu ivirea armatei moderne naționale.

*) Despre Tropaeum Traiani vezi: Gr. G. Tocilescu „Monumentul dela Adamklisi” Viena 1895, V. Pârvan „Cetea Tropaeum” București 1912, Fr. Studniczka „Tropaeum Traiani” și „Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice” anul 1910, 1911, 1913 etc.

Abia după ce armata este considerată drept însușitorul poporului, după ce nu mai poate fi socotită ca simplu instrument, mecanism al războiului, ci trece drept organizație produsă prin puterea de viață a poporului, o ființă care este stăpână asupra sortii sale, îi revine și armatei de luptători aceeași însemnătate ca și conducătorului, stăpânitorului de odinioară.

Războiul nostru mondial cu tehnica modernă a secerat armate întregi — zeci și sute de mii de oameni în câteva zile de ofensivă. În toiul luptelor sunt înmormântați cei căzuți în groape comune — mai rar separat. Mormintele aceste sunt natural totdeauna pe câmpul de luptă sau în nemijlocita apropiere. Astfel pe toate locurile unde s'au dat lupte mai mari sunt și cimitire ostășești. Așa b. o. la Gorlice, la Limanova etc.

Soldații cioplesc câte o cruce, scriu pe ea numele camaradului și așează pe mormânt chipiul sau o sulită, o sabie etc. Fără o legătură directă — aceeași tradiție

Raionul comandamentului militar din Cracovia a îngrijit și până azi multe morminte ostășești, angajând mai mulți artiști pentru aceste lucrări. Lipsând tradiții bune sau îndrumări, artiștii au lucrat de capul lor, având deplină libertate. Așa b. o. unul Dusan Jurkovic a împodobit mai multe cimitire în stil național slovacesc. Exempla trahunt... Nu știu însă cu ce drept se pune ostașului german din Pomerania sau Românașului din Ardeal sau Bănat un monument funerar național slovacesc.

Amintita comisiune elaborează acum un plan după care se vor aduna ostașii, pe cât se poate, în cimitire comune, în cari vor fi aranjate mormintele în linii drepte liniștite. Ronduri, labirinte etc. nu sunt admise, fiind nedemne.

Până azi au fost așezate aceste cimitire pe vârfuri de coline. Așa b. o. la Gorlice au fost sute și sute de ostași exhumati și cu enormă osteneală cărați pe coama unui deal. În mijlocul cimiterului a fost con-

Camarazii 1916.

După tabloul I. P. Beadle.

pe care o găsim amintită în Odișea la înmormântarea tânărului oștean Elpenor.

Ministrul de războiu are intențiunea de a îngriji printr'o organizație specială aceste morminte. Zilele trecute a mers o comisiune compusă din reprezentanți ai armatei, ai tehnicii vieneză, însoțiri artistice vieneză, arhitectul br. Kraus (prof. tehn.), prof. arh. Holley, prof. Svoboda ca expert teolog, un expert profesor de botanică, medici, ofițeri și doi exmiși ai ministerului de războiu prusiac.

Prof. Holley istorisește, că este vorba de îngrijirea a câtorva sute de cimitere.

Cimiterele aceste zac în liber de multeori departe de sate sau orașe. Afară de asta mai sunt morminte reslătite în mijlocul holdelor. Acești soldați vor fi exhumati și adunați toți în amintitele cimitere ostășești. În ministerul de războiu funcționează deja o secțiune anumită, care dispune de zece comisiuni cu câte un artist la conducere. Fiecare comisiune are un raion anumit.

struită o capelă din scânduri, cu o cruce mare și două cioare, una cu ciocul deschis și cealaltă cu ciocul închis — ca simbol al morții.

Nu este mirare dacă comisiunea n'a rămas încântată de acest cimiter și a dispus înlocuirea capelei prin un monument din piatră.

Toate cimiterele vor avea dealtcum la mijloc un monument comun mare, un fel de tropaion, iar crucile mormintelor vor fi cât se poate de simple și masive — cea mai demnă expresiune față de colosala jertfă, pe care ne-o impune acest grozav războiu.

În acest număr și în viitorii numeri ai revistei se vor publica câteva exemple, proiecte pentru cimitere și monumente cari nu sunt împreunate cu morminte.

Al. S. Iorga.

Notițe din împărăția artei.

Proiectele reclădirii orașelor Ipern, Arras, Reims etc.

sunt expuse în grădina Tuileriilor din Paris.

Arhitecți și cultivători ai artelor decorative au lucrat proiecte pentru tipuri de case singuratice potrivite spiritului amintitelor orașe, ținând cont de tradițiile artistice.

În planurile pentru orașe întregi ca b. o. cel pentru Ipern, care se planuește să fie întreg rezidit, s'a admis unele corecturi de ordin pur tehnic, și a căror lipsă se simția (așa comunicația, asigurarea împotriva focului, crearea piețelor etc.)

Averile bisericilor din Trentino,

prea frumoase ornate, potire, feșnice, cădelnițe etc. multe din sec. XIV, chiar, vor fi expuse în muzeul industriei de artă (Österreichisches Museum) în Viena. Am luat parte la desfășurarea și aranjarea materialului artistic sub conducerea prof. Holley și mi-a ră-

Interior cu vitrine dela expoziția de modă 1916. în Viena de arhitectul Dagobert Pêche.

mas impresiunea, că populațiunea din Trentino este prea iusufletită pentru artă. Multe obiecte, partea cea mai mare chiar, nu pot fi asemănaute cu minunatele odore ale bisericii românești din Bucovina și chiar Transilvania. Biserica gr. or. din Lușoj are odăjdiele lui Udria b. o. cari întotdeauna întrec pe ale episcopului de Görz — de minunile din Bucovina nici nu ma amintesc. Nu este simțită la noi însă necesitatea de a cataloga și publica aceste averi naționale, cari durere nu sunt nici măcar asigurate în vre-un muzeu românesc, cu toate că cel din Sibiu a lansat destule apele.

Expozițiunea de artă casnică românească

s'a deschis la 15 Iunie în sală specială a ministerului de industrie, București. Expozițiunea a fost organizată de „comitetul superior al industriei casnice” compus din doamnele Elisa I. Brătianu, Lydia Filipescu și Sarmiza Alimănișteanu.

Comitetul acesta dă modele prin maestrele

ambulante. Obiectele expuse sunt astfel lucrate prin diferite localități, având anumite centre de unde sunt îndrumate lucrările. Așa pentru covoare, comunele Moroieni, și Buciumeni, (Dâmbovița) Osica (Romanați). Pentru cusături Țițești (Muscel). Dobrogostea (Argeș). Pentru rufărie și broderie fină pe țesături sunt centrele Dragoslaveni (Râmnicu-Sărat), Stâlpeni (Muscel) și Rădești (Muscel). Expozițiunea este mult admirată.

Muzeul Kalenderu

a fost în fine deschis și predat folosinței publicului bucureștean, cumpărând statul întreagă colecțiunea de artă și palatul Kalenderu dela moștenitori. Custodele muzeului este I. Steriad. Dânsul lucrează de prezent la alegerea și catalogarea obiectelor, căci alături de operele lui Ingres, Rodin, Grigorescu, Greuze, Millet, Raffet etc. sunt și obiecte mai modeste.

„Salonul Oficial Românesc”

s'a deschis la 15 Mai în prezența regelui, reginei și a principeselor Elisaveta și Maria.

Au fost mult admirate tablourile pictorilor: C. Petrescu, Dumitru Serafin, E. Stoenescu, T. Alexandrescu și alții.

În sala sculptorului Alex. Călinescu cu bronzul „Cap de expresie” apoi Iordănescu, Davelescu Dimo, Ionescu-Văra Mătaranu și alții.

În sala artelor decorative au fost mult admirate lucrările de ceramică ale d-rei Lucreția Petroviciu, și broderiile în aur ale d-rei Lucia Manolescu.

Al. S. Iorga.

Vas alb albastru. prof. M. Powolny. dela expozițiunea de sticlărie din Viena. (La articolul ce se va publica în Nr. 10—11 al revistei.)

Notițe etimologice.

Spuriu și spuriiu. Un cuvânt neluat în seamă de filologia noastră, desi, cum vom arăta mai la vale, e popular, este *spuriu*, pe care îl înregistrează numai dicționarul lui Barcian „*Dicționar român-german*, Sibiu 1900, p. 645). Cuvântul are funcțiune substanțială și adjectivală și înseamnă: 1. „der uneheliche Sohn¹⁾”; 2. „fur” la pomi și plante; 3. „unentwickelt”, „After” s. In multe părți se rostește *spuriu*. Sunt chiar locuri, unde se ține între *spuriu* și *spuriu*, care alcătuiesc astfel un dublet, înțelegându-se sub *spuriu* „copilul din flori”, „bastardul”, iar sub *spuriu* „furul” arborilor și al plantelor. Că e cuvânt vechiu și popular românesc dovedește și împrejurarea, că în părțile, pe unde se întrebuințează, de obicei nici nu se mai aude alt sinonim și mai trăiește și în forma de motiune *spureăncă* (*spureancă*) „das uneheliche Mädchen” și în *spuroaică* (*spuroaică*) „welche uneheliche Kinder zeugt”.

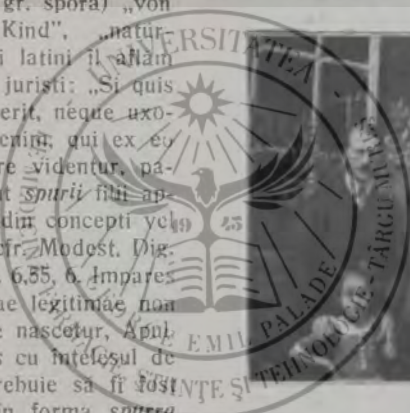
Ce privește etimologia, este înverdat că avem de a face cu lat. *spurius*, -um (înruind cu gr. sporá) „von unehelicher Geburt”, „uneheliches Kind”, „natürliches Kind”, pe care însă la scriitorii latini îl aflăm numai după epoca clasică, mai ales la juristi: „Si quis nefarias atque incestas nuptias contraxerit, neque uxorem habere videtur neque liberos. Hi enim, qui ex eo coitu nascuntur, matrem quidem habere videntur, patrem vero non utique etc... Unde solent spurii filii appellari, vel a Graeca voce, quasi sporadim concepti vel quasi sine patre filii”, Gai. Inst. I, 64; cfr. Modest. Dig. I, 5, 23; Mart. ib. 49, 15, 26; Cod. Iustin. 6, 35, 6. Ampares nuptiae et patre non consentiente factae legitimae non possunt videri: ac per hoc spurii iste nascuntur, Apul. Met. 6 p. 397 ed. Oudend, etc. *Spurius* cu înțelesul de „von unehelicher Geburt”, „unecht” trebuie să fi fost cunoscut și de latina vulgară, căci în forma *spuria* „unechte Rebe” se găsește și în dialectul campidanic din Sardinia (v. W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, No. 8195, p. 617).

Întelesul original a trebuit să fie cel de „von unehelicher Geburt”, „uneheliches Kind”, „natürliches Kind”, din care s'a dezvoltat apoi în mod figurat cel de „fur” la pomi și plante și „unentwickelt”, „After”, deci „unecht.”

În privința rostirii cu s (*spuriu*, *spureăncă*, *spuroaică*), cum se aude în unele locuri, nu trebuie să ne

gândim la vre-un împrumut străin, de pildă slav (cfr. lat. *scola* > sl. *škola* > rom. *școală*, etc.), german (cfr. lat. *studium*, care prin germ. le-a dat Românilor ardeleni *studiu*, pl. *studie* și *studii*; lat. *studens* > germ. *Student* > rom. ard. *student*; it. *spione*, fr. *espion* > germ. *Spion* > sl. *špion* și rom. ard. *spion*, etc.) ori unguresc (cfr. lat. *versus* > rom. *vers* = „glas”; lat. *versus* > ung. *vers* > rom. *vers* = „cântec”, „poezie”; lat. *versus* < fr. *vers*, it. *verso* < rom. (neol.) *vers* (termin de poetică), nefiind cunoscut în limbile respective.

Nu putem să ne gândim nici la o influență a limbii albaneze, care altfel încă nu-l cunoaște, căci și albaneza a dat în românește — putem să zicem — totdeauna s: alb. *spuzë* > rom. *spuză*, etc. Singurul exemplu, în care nu s'a păstrat s, ca și în albaneză, este *știră*, întrebuințat, cum am arătat altădată, în același ținut în înțelesul de „unfruchtbar” (despre femei, vaci, oi, etc.), ir. *știrca*: „mul'iera cărle nu rodë, femeia ce nu naște, cf. croat. *štirkinja* g. eine Unfruchtbare” (I. Popovici, *Dialectele române*, IX, Halle 1909, p. 156²⁾, cfr. alb. *štjerë*, *šk'ërë* „Lamm; junge Kuh”, pentru a căruia etimologie cităm

Căp. A. Micu în Bulgaria.

cele spuse de G. Meyer în al său *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strassburg 1891, p. 417 în legătură cu *șterp*: „unfruchtbar (von Tieren und Frauen)”; f. „junge Kuh”, „*șterpuar*, -ori m., *șterpore* f. „Bock, Ziege von zwei Jahren”: „Vz. ster — in ai. *stari* „unfruchtbare Kuh” arm. *sterj* „unfruchtbar” (von Tieren) lat. *sterilis* gr. *steira*, „unfruchtbar (von Kühen und Frauen)” got. *stairo* f. „unfruchtbar” *stertsē* ist = bulg. *sterica* „gelt” (von Schafen), auf eine alte Frau übertragen. Aus illyr. *stērp* stammt rum. *stērp*, *stīrp* „unfruchtbar” (von Tieren und Frauen)” slov. *stīrp* „einjähriges Bocklein” *stērpel* „gelt” venez. *stērho* z. B. *agnella stērho* „jünges Lamm”, während ngr. *sterfos* „unfruchtbar” strefevo „bin unfruchtbar” (z. B. in Levkas Evl 8, 380) auf agr. *sterifos*, das auch „unfruchtbar” bedeutet, zurückgehen. Eine andere Ableitung liegt in sl. *štirkinja* f. „unfruchtbar”, vgl. nhd. dial. *sterke* „junge Kuh”. Das Verbum *ster* ist trotz seiner

²⁾ Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, t. II, Francfort s/M. 1879, p. 702 citează după Codica civilă a principatului Moldovei, ed. 2. Iași 1851, § 1242b derivatul *știric* „sterilitate”, „infecunditate”: *știricia vacilor*.

¹⁾ În limba veche pentru această noțiune găsim cuvântul *cōpil*, pl. *cōpili* și *cōpii* (venit prin p.-sl. *kopila*, -*pelu*, cfr. srb. *kopile*, rut. *kōpil*, -*pel*, etc.), după părerea lui G. Meyer, din lat. **copillis* „mit Tavernenwirthin, *copa*, erzeugtes Kind) spre deosebire de *copil*, pl. *copii* „Kind” (identic cu *cōpil*, dar venit probabil pe altă cale, cfr. alb. *kopily* „Knecht, junger Mensch, Bastard”, ngr. *kopeli* „junger Mann, Diener”). În Maramba și în părțile învecinate și astăzi „spuriul” e numit *cōp'il*, iar „copilul” *cōcōn*, dar și *copil*. În alte părți se numește *copil din flori*, *copil de lele*, *copil dela umbra gardului*, apoi cu barbarismele *bitang* (ung. *bitang*), *ta'i* (c. *lutiyu*), etc.

primitiven Form erst aus dem Nomen gebildet. *me-stierē* durch Einfluss von *mēzore* „junge Kuh“, s. *m^c*. Păstrarea lui *ș* din *știră* însă se poate explica, dacă ne gândim că și grupele *ști*, *ști* din latina vulgară au dat *ști*, *ști* (cu *i* scurt), *șt* (cfr. *castigare* > *căștiga*, *investire* > + *investi*; *stercus* > + *sterc*, *stergere* > *sterge*, *asternere* > *ășterne*, etc.), având o dezvoltare paralelă cu cea din limbile slavice, și apoi mai presupunem că acest cuvânt a putut să pătrundă din albaneză, ori chiar din vechea ilirică, în „străromână” tocmai în epoca ei de formare primitivă, deci când această lege fonetică încă nu-și pierduse valoarea.

Schimbară rostirii *spuriu* în *spuriu* nu o putem explica nici în chipul cum se poate face aceea a lui *scuip*, care mai are formele *scuipesc* (*Lucațărul*, III, 346), *șkiopesc* (*Varl. Caz. 1643 I. 167b*), *șkiuopesc* (*Varl. Caz. 1643 I. 103b*), *șk'ip* și *șk'ip* (*Weigand, Jahresbericht*, III, 238), *scuipăsc* (*Weigand, Jahresbericht*, V, 36), *scupiu*, *scupk'u* (*Weigand, Jahresbericht*, VIII, 276), *stupesc*, *stuk'*, *stui'* (*Weigand, Jahresbericht*, IX, 189), *stopk'esc*, *st(i)opăsc*, *strok'esc* (*Weigand, Dial. der Buk und Bess.*, 54; acesta din urmă contaminat cu *stropesc*), ar. (a)scuk'u, mgl. (nă)scup, de-aici *scupe*, s. m. „Spucke”, *scupt*, -a, adj. „unrein”, care a dat atâtea de lucru filologilor, fără a-i putea găsi o etimologie multămitoare, deși toți admit că trebuie să fie de origine latină vulgară onomatopeică (< *skuppīe*, v. W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, No. 8014, p. 406, sau **scuppire*, **stupire*, etc. întrebunțate alături de clasicele *conspuere* și *sputare*, v. Dr. Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element*, Heidelberg 1905, p. 141-2). În acesta adică *ș* pare să se fi născut sub influența lui *i* (scurt), care s'a introdus numai după grupa de sunete *st-*, după analogia exemplelor *știră*, când am vorbit despre *știră* (*castigare* > *căștiga*, *investire* > + *investi*, *stercus* > + *sterc*, *stergere* > *sterge*, *asternere* > *ășterne*, etc.) și *sc-* (cfr. **cognoscentia* > *cunoștință*, *discendit* > *deștinde*, **vescidus* > *vested*;

scio > *știu*, *scientia* > *știință*, etc., la care am mai putea adăuga pe *șt* ivit înainte de *i* și *e* în urma flexiunii: *acest—acești*, *trist—trști*, *muscă—muste*, *muști*, *vasilisc—vasilisti*, *noștri* > *noștri* + *noști*, *voștri* > *voștri* + *vosti*, iar după acestea *măștri* alături de *măestri*, *albaștri* alături de *albaștri*, etc.; *casă—caști*, *caște*, *nasc—naști*, *naste*, etc., apoi *astula* s. *ascla* > *așchie*, *discludit* > *deșchide*, **musculus*, -um > *mușchiu*, **pustulella* s. **pusticella* > *puscea* și *pușchia* s. *puscea*, **ex-cloppus*, -a, -um > *șchiop*, etc.), deși găsim și cuvinte în care *s* combinat cu consonanță sau grup de consonante n'a trecut la *ș* sub influența unui *i* primitiv sau *j* următor (*spic* < *spicum*, *spin* < *spinus*, -um, *spinare* > *spinalis*, -em, *strie* < *extrico*, -are, *strig* < **strigo*, -are dela *strix*, -igem, *strigă* < *striga*, -am în loc de *strix*, s. a.)³⁾

Astfel trebuie să credem că trecerea lui *s* la *ș* în *spuriu* s'a făcut sub influența analogică a unor cuvinte străine, împrumutate mai ales din nemțește, ca *spalt* „Kolumne” — la tipar — < germ. *Spalte*; *spani* „Holzscheite aus denen die Schindeln verfertigt werden” < germ. *Span*; *spatir*, , *spatâr*, *spățiresc* s. *spățaresc* < germ. *spazieren gehen*; *spent*, *spentel*, *spentâl* < germ. *Spenster*; *spit*, *spitură* < germ. *Spitze*; *spagat*, *spogot* „Bindfaden” < germ. dial. *Spagat*; *sprăitui* < germ. *spreitzan*; *spriț* „Giesskanne” < *Spritze*; *spion* ca și sl. *spion* < germ. *Spion* < it. *spione*, fr. *espion*; rom. ard. *spital* ca și sl. *spital* < germ. *Spital*; *șpagă* < rus., srb. *spuga* (dar + *spatâ* < lat. *spatha*, -am < gr. *spathi* și mod. *spada* < it. *spada*); *șperlă*, pentru care cfr. croat. *šperliti* „a arde”; *șpagă* „Bindfaden” < ungurește *spárga*, etc.

Dr. Nicolae Drăganu.

³⁾ cfr. Ov. Densușianu, *Buletinul societății filologice*, București 1905, p. 11-12.

În lipsă de caractere grecești cuvintele grecești s'au culles cu litere latine.

anonima.

ȘTIINȚĂ POPULARIZATĂ.

Demonii câmpului de luptă.

Din gura tuturor eroilor noștri, cari — scăpați din clipele morții — se reîntorc respirați acasă de pe câmpul de luptă, auzim două cuvinte spuse cu mult respect:

„Șrapnelele... Granatele!”

Toate celelalte se spălăcesc, nu ne mai par grozave. Focul tranșeelor își pierde grozevenia în fața eroismului personal, dar amuțește în ploaia șrapnelelor și granatelor. Numai acestea de nu s'ar fi născocit! oștează leciorii.

Șrapnelul fluieră spintecând aerul ca un suflet blăstămat; ajungând deasupra tranșeului, obuzul sburător se preface în bombă și, sfărâându-se, din sute de gloanțe împarte moartea celor loviți de țandurile lui.

Încă nici n'a ajuns primul șrapnel la țintă și deja al doilea suieră, al treilea, al sutălea... și omul, bietul erou, lipindu-se pământului, cu nervii înțepenii, își numără clipele vieții, care pare a fi pe sfârșite.

Când tunurile — cuiburile de oțel și aramă ale acestor demoni — pornesc în galop nebun pe câmpul de luptă spre a împărți dreptate prin moarte, se schimbă întreag aspectul câmpului de războiu.

Să-i cunoaștem mai de aproape!

Obuzele, cu cari se încarcă astăzi tunurile, sunt de două feluri: șrapnele și granate.

Șrapnelul și construcția lui a inventat-o încă la anul 1808 colonelul englez *Shrapnel*. Acest demon poartă numele părintelui său.

Șrapnelul și granata, seamănă, în ce privește forma, cu patroanele puștilor militare, precum se poate vedea și din figura alăturată, ele sunt însă cu mult mai mari. Șrapnelul are un mecanism, care seamănă cu al oroloagelor. Cu ajutorul acestui mecanism putem determina după plac punctul explodării lui!

Fiecare șrapnel conține 298 gloanțe de 9 grame greutate fiecare și se poate bate cu el până la o distanță de 4600—5000 metri, unde explodează deasupra țintei la o înălțime de 4—5 metri, acoperind „câmpul

țintei” în lățime de 20 metri, iar în lungime cam de 150 metri — cu o ploaie de gloanțe, precum se poate observa aceasta și din figura alăturată. Așadară un teritoriu de 3000 metri pătrați, va să zică pe 11,5 metri pătrați cade câte un glonte.

Spre a avea un succes material cât mai mare, vin îndreptate asupra unuia și aceluiaș punct mai multe tunuri, așa încât moartea are seceriș bogal.

Dacă tunurile prind „liniile desvoltate” din lature, sau cum s'ar zice din flanc, atunci diagonala paralelogramului sau lungimea de 150 metri a câmpului de exploziune cade paralel cu „linia desvoltată” și atunci nime nu scapă.

Granata explodează numai după ce s'a izbit de ceva solid. Izbindu-se, se mănîie, se sfarmă în mii de bucăți și țandurile sboară în sus și înainte spre inimic.

Greutatea granatei regulate, ca și a șrapnelului, e 6,6 kgr., dar granata bate până la 6000 metri. Granatele folosite la încărcarea tunurilor grele, la așa numitele morțiere, sunt cu mult mai grele și variază după calibrul tunurilor lor, astfel sunt de 12,3 kg. și de 14,3 kg., iar obuzele celor două tunuri gigantice de 30,5 cm. și celor de 42 cm. calibru au greutate de 5—8 ori mai mare.

Tranșeul e singurul scut al luptătorilor contra focului șrapnelelor și granatelor. Dar nici tranșeele nu ne apară când granatele nimeresc direct în tranșeu.

Cu cât sunt mai mari distanțele dintre soldați, cu atât mai pușini ating sful veninos al șrapnelului și al granatului.

Deaceea, când o „baterie” — care constă din 4—6 tunuri — bate asupra unei „linii”, o silește să se desvolte într'o formație cât mai rară, reducând astfel focul de puști al inamicului contra infanteriei proprii. Acesta este scopul focurilor de artilerie.

Cu tunurile noastre moderne se pot trage 12—16 focuri pe minută, ce este un înspăimântător progres față de tunurile vechi, cu cari abia se puteau trage pe minută 2—3 focuri.

Șrapnelul, cu o întocmire potrivită a mecanismului, se poate folosi și ca granată. Sau conform cerinței se pot determina să explodeze la 300 pași dela gura tunului, când dușmanul ar surprinde și ar veni până în apropierea bateriei.

Țintirea se face cu ajutorul unui mecanism, un ochian, care este aplicat lângă capul țevei de lun. Afând ținta cu ajutorul mecanismului, se fixează poziția țevei încărcate deja... și demonul, rece ca moartea, pân-dește numai înținderea sloarei... spre a se arunca cu iuțea fulgerului asupra dușmanului.

Dr. B.

Notițe botanice.

Mijloace pentru cunoașterea plantelor.

De Dr. Al. Borza.

Atlase botanice. Sunt și între intelectuali români numeroși prieteni ai naturii. Sunt mulți, cari se interesează de frumosul nostru pământ ardelenesc, cu ținuturile pitorești, cu bogățiile naturale invidiate de toată lumea. Se găsesc mai vărtos în generația tânără atâția turiști, cari — și afară de porunca împăratului — se ureă bucuros la munte, cutrieră cu pasiune ținuturile romantice ale Carpaților transilvăneni.

Pe toți aceștia îi captivează în primul rând florile noastre frumoase, vegetația fără seamăn de bogată a Ardealului. În fiecare privitor a acestor iuvaere delicate se naște dorul, ca să cunoască pe toți acești mândri copii ai zeiței Flora, să-i agrăiască pe nume, românește, în limbajul simplu, dar potrivit, al ciobanilor sau cu numirile cunoscute în cercurile doftoritelor măestre dela sate, a babelor vrăjitoare.

În multe părți mi-s'a adresat cererea, să recomand cărți de botanică cu chipuri, din cari să poată recunoaște florile, să le găsească numele românesc ori chiar și cel latinesc, din cari să se informeze care sunt plante de leac și care în alt chip folosite.

Insemnarea aceasta este scrisă pentru toți cari se interesează de flori.

Din capul locului trebuie să declar că, *atlas românesc* cu chipul colorat al tuturor florilor, ce se găsesc pe plaiurile românești, nu avem. Numărul restrâns al aceluia, cari s'au interesat până acuma, dincolo și dincoaci de Carpați, de botanică, nu a încurajat pe nici un botanist român la publicarea unei astfel de scrieri.

Avem însă o carte excelentă, foarte folosită de tuturor prietenilor botanicii românești, vocabularul dlui *Zach. C. Panțu* din București, intitulat: *Plantele cunoscute de poporul român*. Cuprinde foarte multe numiri populare de plante, împreună cu numele latinesc, francez și german al plantelor și cu descrierea lor românească, ținută la orice întâmplare în termeni prea înalți științifici. Se mai înseamnă și întrebuințarea economică etc. a plantei.

La mână cu acest dicționar putem stabili fără multă greutate numele plantelor mai comune folosindu-ne de *atlasele străine* de plante, dintre cari sunt mai cunoscute, și probabil se află în bibliotecile tuturor școlilor noastre secundare:

Hoffmann: Pflanzenatlas. Wagner-Mágoesy: Magyarországi virágos növényei. Budapest 1913. Apoi: Dinand: Taschenbuch der Heilpflanzen, Esslingen und München (M. 2.50).

Găsind în aceste atlase colorate, la cari am putea adăuga încă numele unui șir întreg de publicații similare, planta de care ne interesăm, îi căutăm numele științific în registrul latinesc al Vocabularului Panțu, care ne va da echivalentele românești, culese în toate ținuturile românești.

În locul acesta trebuie să recomand încă în mod deosebit două publicații nemțești cu tabele colorate, cari reprezintă florile caracteristice ale Carpaților noștri. Prima este I. Römer: Aus der Pflanzenwelt der

Burzenländer Berge, Wien, 1898 (C. 4.). Cuprinde descrierea monografică și icoana cromolitografiată a lor 30 de specii de flori ardelenesti, dând și numirile românești, în mare parte artificiale, latinizate după marele botanist Florian Porcius.

Nu demult a apărut un alt atlas, edat tot de societatea carpatină ardeleană și intitulat:

Dr. Karl Unger: Die Alpenflora der Süd-Karpathen, Sibiu, 1913.

136 chipuri colorate reprezintă celea mai caracteristice elemente alpine ale florei noastre din Munții Făgărașului, munții Sibiului, a Cudjirului și a munților Lotru din țară. În textul german sunt apoi descrise cu totul 410 specii.

Cartea aceasta e cea mai bună călăuză a excursioniștilor din Carpații sudici. Descrierile presupun cunoștințe cel puțin elementare din botanică. Indicarea localităților unde se găsește planta respectivă este exactă, numai ortografia numirilor de munți și văi este uneori schimonosită.

Elementele botanice se pot însuși din bunele noastre manuale:

Chelariu: Elemente de botanică și Zoologie. Partea I și II. Brașov.

Dr. Ambr. Chetianu: Istoria naturală. I. Botanică. Blaj.

Móczár-Szabó: Istoria naturală pentru preparanții. Partea I și II. Budapesta.

Determinator de plante, cum este pentru Ungaria întreaga *Cserey: Növényhatározó și Fritsch: Excursionsflora für Österreich* noi nu avem încă tipărit. Z. C. Pantu și I. Prodan au în lucrare astfel de manuale, cari vor cuprinde flora tuturor ținuturilor locuite de români.

O înșirare științifică de mare valoare a plantelor cu flori și sporofite vasculare ce se găsesc la noi este:

Simónkai: Enumeratio Florae Transilvaniae. Budapesta. 1886.

Cartea aceasta însă, pe cât știu, s'a epuizat.

O icoană cuprinzătoare, plastică a vegetației noastre, scrisă pentru cercurile științifice, este în sfârșit opera învățatului profesor universitar din Breslau *Dr. F. Pax: Grundzüge der Pflanzenverbreitung in den Karpathen*. 2 vol. Pretul aproape 60 coroane.

Colecțiunile de plante sunt în sfârșit un mijloc foarte potrivit și necesar pentru răspândirea cunoștințelor botanice*).

Cu ajutorul mijloacelor înșirate aci se poate ori și cine orienta în lumea frumoasă a plantelor, poate cunoaște vieța și organizarea lor minunată.

Poate va veni timpul, când Asociațiunea ori Academia română se vor îngriji de publicarea florei române iconografiate, pentru specialiști și pentru publicul mare deopotrivă. Fondurile bogate ale instituției din urmă se îmbie deacredptul pentru o astfel de operă necesară. Cunoașterea bogăției vegetale a unei țări face doară parte integrală din cultura unui neam.

*) Pentru școlile românești am compus eu o seamă de herbarii, colectate în parte de elevii mei în jurul Blajului, cuprinzând mai vărtos plantele economice și medicinale, prevăzute cu numirile românești și latine tipărite. Se pot procura dela gimnaziul din Blaj, trimițându-se 4—8—12 coroane pentru colecțiunile de câte 100—200—300 plante. Banii ce rămân din această vânzare, după subtragerea cheltuielilor, se vor întrebuința la premiarea elevilor, cari arată mai mare spor în științele naturale.

Pe neașteptate.

Un atac de noapte

Sara își fâlfăia aripa și trimitea unde de aier. Lin susurau lanurile cu grâu, și lin se sbăteau frunzele copacilor. La apus a rămas o bobotaie de flăcări; cerul e galben până în întinse depărtări. Livada își trimite muncitorii acasă, rând pe rând. Iepuroaica din tufiș a așteptat pe cel din urmă om. Ce om? Un copil-landru, care a ciorsăit și el cu coasa azi cum biet a știut, și se ține cel mai bun coșac în sat. Tută-său cu alții cosește alte și prin alte locuri.

Iepuroaica a prins inimă când l-a auzit cântând în gura mare, o doină nouă, iar după ce a pierit copil-landrul în zarea cenușie a înserării și din cântec se auziau numai frânturi, ineunjurată de cei cinci soldănești, feciorașii ei, cum le zicea, a ieșit la largul.

Iepurașii cât ce s'au văzut liberi, au pornit în fugă, gâlăgișă, încoace și încolo. Iepuroaica i-a strigat înapoi, i-a măsurat lung cu privirea aspră. Ei au tăcut molecom, și-au pus capetele în pământ în semn că au înțeles mustrarea.

Au luat-o încet, unul după altul, tiptil, pe o margine de răzor. La un povârniș de deal au stat toți în loc deodată, ca la comandă. Au tras cu urechii și șase călătorii.

Mai jos se auziau gemete, scârțaeli, îndemnuri la vite. Se înămolise earul unui creștin într-o băltoacă și acum se chinuie și oameni și dobitoace să-l țină pe loc.

Din cealaltă parte de hotar dela stână venia elin-chete de clopot, câte un chiot, mai apoi se înălțară în văzduh limbi de foc.

Iepurașii nu mai puteau de foame. Culegeau de ici, de colo câte un fir de iarbă crudă, ar fi gustat ceva mai bun, iepuroaica o știa asta, ca o mamă bună, chiar și ea avea poftă de o frunză de varză. Pălăzau când unul când altul; își lingeau mustățile, apoi și le frecau de picioare simțind mâncărime la locul sădă.

Până când mama da târcoale să se încredințeze, nu e vre-o primejdie pe aproape și câtă vreme aștepta să se îndese întinerecul, puii o duceau într'un sbenguit. Se lăsa unul jos, pe spate, cu picioarele în vânt, și se apăra, chipu, de mușcăturile celorlalți, cari prindeau cu dinții de părul lui alb. Se mozoliau așa de mai mare dragul.

— „Sus copii! După mine” — a strigat iepuroaica într'un târziu.

Merseră ei ce merseră pe culmea dealului, scoborîră pe malul râului, au mers o bucată pe lângă râu, apoi cotiră pe un drumecac, trecură prin niște tufe și dădură de o delniță cu luțernă otăvită. Ciuguliră de aici câte ceva. Trecură în sărituri mari peste un oucuruz, dădură de o trifoiște. Imbucară lacomi globulelele roșii de trifoi, cari stau ca niște păpuși mlădioase.

Într'o rariște s'au pus din nou pe joc. S'a amestecat și mama în joc. Se lăsa mușcată, imbrâncită, se suiau puii pe ea, o zdupăiau, o motroșau, și o mozoliau așa. În răstimpuri stau toți astâmpărați: Iepuroaica se scula de unde era, îi aducea pe toți bot la bot și-i mângăia dulce: „Feciorașii mamii, feciorașii!”

În capul trifoiștii murmură lin un părăias, l-au trecut toți pe rând, sărind. Mai pe urmă mama. Au trecut pe lângă niște câpște de fân, și au ajuns dincolo de pașiștea roasă cu coasa până în rădăcină, unde era niște varză cum e fraga.

Iepuroaica a mers în recunoașterea locului în lung și lat, și după ce s'a încredințat de pace și liniște, de bucurie și-a bătut urechile deodată: pac! pac! pac! Iepurașii au înțeles semnul și tuși! la varză. Rontăiau foi de varză, lacomi, cu gust, de le curgea mustul pe două lături din gură. Lumea lor! Rodeau liniștiți știind bine, că până la noaptea viitoare își pot pune gura în pod de pe partea bunătații de trifoi dulce și de varză crudă.

Din cănepa de aproape o vulpe pândea toate mișcările iepurașilor. Bagseamă a umblat fără noroc pe la găinile din sat și acum se bucura de chilipirul acesta. Pătulându-se pe după ce întâlnea în cale, mai mult târându-se s'a dat mai aproape de ceata iepurească.

Vulpea a sărit deodată la un băcșac, i-a prins capul între falci; părituri de oase; i-a făcut sfârșitul fără să fi scos, bietul, un vaiet barem. Ceilalți au înmărmurit.

Iepuroaica se rânjea desperată și mirată de obrăznicia vulpei. Cele două dușmance își încerciau privirile de oțel și le sticleau ochii în întuneric ca două lumini. Vulpea a pus laba pe un alt pui și apoi s'a apucat pe al treilea de după ciafă.

Iepuroaica s'a năpustit asupra dușmanului, i-a sărit în spate și mușca din pielea vulpii și striga des-nădăduită. Vulpea întăritată a întors capul după iepuroaica, și-au încheștat amândouă fălcile, aruncând cu picioarele de dinapoi pământul la un stat de om.

Vulpea a plecat într'o parte, târând iepuroaica după ea. Iepuroaica se chinuie să se razine în picioarele de dinainte. Nu se puteau birui. Li s'au sleit puterile la amândouă, când s'au lăsat.

Iepuroaica cu o furie și un curaj nespus, s'a aruncat fără șeste asupra urlând de durerea ei și a iepurașilor, și a înghătat botul vulpei cu dinții ei tăioși. Vulpea zăpăcită de atâta îndrăzneală s'a zmuncit din gură mamei iepurașilor și a rupt-o la fugă. Iepuroaica se ținea din gură sânge și bucățele de piele cu păr. S'a dus apoi la locul nenorocirii, a acoperit cu labele de dinainte cei doi pui fără suflare, și a întins botul la pământ și se căina așa cum poate boei o mamă pierdere copilașilor ei. Ofta, sughița descori, vaiere, strigăte jalnice, svăcniri din tot trupul. Era zdrobită și sfârșită de amar, și par'că pierdută de pe lume.

Simți o mișcare la spate, îi fulgeră prin cap că poate să fie vulpea, și sări câteva urme dela pământ. Cei trei pui, în viață, s'au desmorțit și căutau pe mama lor. Ar fi plecat mama cu puii, dar ru se putea despărți de cei morți. I-a luat în gură, i-a dus cale de vre-o câțiva pași, i-a lăsat jos, se nita lung la ei, a cercat odată să fugă și să nu se uite îndărăt, dar a biruit-o mila. N'avea chip să se depărteze. Dela o vreme, mai ostoiată, s'a sculat, a prins la pas, lin și rar, posomorită, cu eapul în pământ ca la îngropare.

Insoțită de cei trei a plecat la groapa lor din tufa care le da sălaş și scut. În drum au dat de alta ceată de iepuri mai bătrâni și mai tineri. Aceștia se așezau copăcel pe labele de dinapoi și bălăbănindu-și labele de dinainte se mustrau dulceag unii pe alții. Se răsturnau, se călărian, se fugăreau, se dau de-a berbeleacul. Săria unul peste câte doi odată, cei doi se mâniau, se luau, cu cel dintâi, în glumă, la hartă. Ajungeau de scupau se rânjeau ciudosi, apoi își dau boturile deodată, împăcați.

Iepuroaica, sfârșită de durerea morții copiilor ei, nu-i vedea, nu-i auzia.

La răsărit selipeau zorile; noriș ri de ceață se afundau în văi și cocoșii în sat vestiau sosirea dimineții.
— „Odihniți, iepurașii mamei!”

Toma Cocișiu.

† II. Metchnikow,

unul dintre cei mai mari oameni de știință ai timpului nostru, a murit în Paris în etate de 71 ani. Cu toate că multe dintre lucrările lui sunt traduse și în românește, viața și activitatea acestui om este puțin cunoscută la noi. — De origine este rus și s'a născut în provincia Charkov la 3 Maiu 1845. A studiat în Rusia și Germania și alte școli din străinătate. Universitatea din Odessa l-a chemat în 1870 de profesor al științelor zoologice. Ca profesor a călătorit mult și a studiat fauna ins. Maderia, Tenerifa, ținutului Volga și a Mării Negre. Studiile lui din acest timp nu erau simple înmatriculări ale animalelor găsite, cum de obicei se fac aceste studii, ci adevărate studii biologice, în cari se puneau în fața lumii științifice probleme noi, ce așteptau să fie rezolvate. În aceste studii vedem pe celebrul scrutaător de mai târziu. În anul 1884 ne dă teoria fagocitelor, prin care se face cunoscut tuturor iubitorilor de știință.

Fagocitele sunt celulele albe din sângele nostru: Dacă punem un picur de sânge sub microscop vedem, că lichidul acesta atât de scump — și totuși atât de ieftin astăzi — constă din niste mici globulele roșii, cari plutesc în un lichid apătos. Globulele roșii, sau celulele roșii de sânge, sunt factorii cari transportă în diferite părți ale organismului omenesc oxigenul și hrana necesară. Pe lângă aceste celule se mai găsesc în sânge un fel de celule albe: fagocitele, a căror rost nu s'a cunoscut înainte de explicările profesorului Mechnikow. Fagocitele sunt un fel de polițiști ai organismului omenesc și păzesc sănătatea noastră. Dacă pătrunde ceva străin în corpul nostru, vre-un bacil primejdios sănătății, care prin produsele lui ar invenina și distruge buna ordine a mecanismului omenesc, vin de grabă acești polițiști, îl iau de scurt, și... la secție cu el! În înfățișarea lor fagocitele seamănă cu amibe desemnate în Nrul 4 al acestei reviste. Cu ramurele și bratele lungi ale corpului lor prind pe hotul de bacil, îl încorporează — cu cuvinte omenesti am zice că-l mănâncă — și statul celulelor omenesti (cum s'ar putea numi organismul omului), este asigurat și primejdia înlăturată. Bacilii sunt pe lume în tot locul și nu ne putem păzi de ei, dar dacă pătrund în corpul omenesc, atunci în organismele puternice găsesc pe acești dușmani ai lor: fagocitele, cari le vin de hac. Așa se explică, că unii oameni sunt mai rezistenți în fața boalelor de tot felul.

Această teorie a celebrului scrutaător este sira spinării și pentru celelalte teorii și cercetări științifice ale lui, între cari sunt studiile despre imunitate, toxicitatea și antitoxicitatea holerei, patologia cangrenelor, pleomorfismul bacteriilor și altele. Tot un fel de continuare a teoriei lui de despre fagocite este teoria *bătrâneții, bouelor și a morții* la cari a lucrat Metchnikow în anii din urmă.

Incepând din anul 1890 și-a continuat cercetările științifice în institutul Pasteur din Paris, unde a fost chemat de marele întemeietor al acestui institut.

În anul 1904 a fost numit director al institutului Pasteur din Paris, iar 4 ani mai în urmă a fost distins

cu premiul Nobel, ca o încununare a succeselor ce le-a avut în scrutațiile sale, puse în serviciul omenimei. Scrierile lui au fost traduse în aproape toate limbile europene și vestea morții lui e prinsă în cel puțin câteva șire ale fiecărui cotidian, căci el a fost dintre geniile creatoare ale omenimei și numele acestora răsbate și prin bubuitul tunurilor și sgomotul armelor. — V. St.

RĂSPUNSURI.

„Plânsul mamei” nu atinge măsura. E o înșirare lungă de strofe prea reci și sărace pentru un motiv așa de înalt. Ceealaltă apare, cu unele corectări, după cum vezi.

M. Deși versurile Dv. nu sunt lipsite de sentiment și aveți și ce spune, forma lor încă lasă mult de dorit, asemenea și selecționarea cuvintelor. E de lipsă să citiți încă mult românește. „Încrezământ”, „contimpul”(?), „norocu-mi dă se moură”, „al dragi iubirii tale caldul soare”, „mi-ai stat în braț cu temeri de fecioară”, „și mi te-ai dat cu focul de leeme”, „cel jar”, „cel raiu”, „cel trist regret”, „crudelnic” „eschise”, sunt cuvinte și expresiuni cari arată că nu sunteți încă deplin stăpâna pe limba românească.

Dacă aici strofa ce ne pare mai reușită:

Am văzuta un alt amor să stângă
Iarul rămas din lava vrajei mele —
Schivior dornici ochii tăi de stele
Când n'or, putea la pieptul meu să plângă.
O strofă care promite.

Mulin Alb. At și strofe bunisoare, dar nu le putem publica. O strofă mai reușită:

Ca a dimineții ceață
Se sfârșesc-a mea vieța.
Sufletu-mi de dor se sbate,
Că tu ești așa departe,
În colț de raiu, de toți slavii
Ardeal frumos, Ardeal iubit!...

I. Furtună. Frumoasă bucată, dar nu poate fi servită la masă. Nu e alegorică și totuși ne e teamă că în cuvintele frumoase ale „Seceriș”-ului se vor căuta alte înțelesuri. Și am sritica mai mult decât ne-ar folosi.

N. T. Cetește răspunsul dat anonimilor în Nr. 6 al revistei! Sonetul e bun.

„Spiritism”. Întrebi dacă este în H.-M. medic cu numele Virgil; după cât știm noi e înșurat.

Haritonu: Plecat-am într'o zi de vară
Cei mai frumoși feciori din sat
Ca sa luptăm pentru-împarat
Și pentru scumpa noastră țară.

Celelalte versuri sunt și mai puțin reușite.

Un dor, Bătrânul, „Doină ocazională” Căpitanul Cosmu nu se pot publica.

Compozițiile muzicale trimise nu le putem publica, fiindcă nu avem personalul tehnic necesar.

Cealaltă armată a apărut în ziarul „Gazeta Transilvaniei” — Protocrâșnicul mai târziu.

AVIZ.

Din Nr. 4 al revistei nu mai avem decât 5 exemplare, deci abonaților noui nu le mai putem trimite toți numerii dela început. Acei abonați cari nu ar fi primit vre-un număr, îl rugăm să ne scrie cât mai curând (Administrației Pag. Lit.), căci mai târziu nu le mai putem împlini cererea.

Administrația „Pagini Literare”.